

KOTIMAANI OMPI SUOMI
Laulumerkki-hankkeen suomikuva

Anu Rainerma

Kasvatustiede
Pro gradu -tutkielma
Kevät 2008
Opettajankoulutuslaitos
Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Rainerma, A. 2008. Kotimaani on Suomi. Laulumerkki-hankkeen suomikuva. Jyväskylän yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Pro gradu -tutkielma. 78 sivua.

Konserttikeskuksen Laulumerkki-hankkeen tavoitteena on perehdyttää lapsia suomalaiseen yhteislauluperinteeseen. Tämän tutkimuksen tehtävänä oli selvittää Laulumerkki-hankkeen lauluista välittyvä suomikuva. Suomikuvaa hahmotettiin pohtimalla, mikä on Laulumerkki-hankkeen laulujen sanoituksista välittyvä suomalaisuuden sisältö ja mitä on se suomalaisuus, jota hankkeen laulujen avulla vaalitaan. Tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen mukaan suomalaisuus katsottiin sosiaalisesti representaatioksi: suomalaisuus on sitä, mikä historiallisen prosessin kuluessa on sosiaalisesti määritelty suomalaiseksi.

Tutkimusaineistona oli Laulumerkki-hankkeen 46 nimettyä laulua, kaikki maakuntalaulut ja kaksi satunnaisesti valittua kalevalaista laulua. Näin ollen tutkimusaineistoon kuului yhteensä 62 laulua. Aineiston analysoinnissa käytettiin metodina teorialähtöistä sisällönanalyysiä. Luokittelun mallina oli Karhun ja Kiiverin laatima suomalaisuuden sisältöjako. Laulumerkki-hankkeen sisältöluokiksi varmistuivat LUONTO, YHTEISKUNTA, KIELI, USKONTO, IHMISET sekä ELINPIIRI. Tutkimustulokset tukevat ajatusta historiallisesti kiteytyneestä suomalaisuudesta. Laulumerkki-hankkeen laulut edustavat pääosin fennomaanien luomaa luontoon, talonpoikaisiin arvoihin ja kalevalais-pakanalliseen perinteeseen perustuvaa suomalaisuuskuvaa.

Laulumerkki-hankkeen avulla on mahdollista elvyttää niin suomalaista yhteislauluperinnettä kuin tutustuttaa lapsia Suomen- ja suomalaisuuden historiaan. Hankkeeseen tarttuvien opettajien vastuulla on, miten perusteellisesti laulujen mahdollisuuksia käytetään luokassa hyväksi. On vaarana, että Laulumerkki-hankkeen tapaisella perinneohjelmalla vain toisinnetaan suomalaisuuteen liittyviä stereotyyppioita.

Avainsanat: suomalaisuus, yhteislaulu, koululaulu, sosiaaliset representaatiot, kollektiivinen identiteetti, kansallinen identiteetti, sisällön analyysi

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	5
2	KONSERTTIKESKUS JA LAULUMERKIT	7
3	SUOMALAISUUDEN SOSIAALISET REPRESENTAATIOIT	11
	3.1 Kollektiivinen identiteetti	11
	3.2 Kansallinen identiteetti	12
	3.3 Sosiaaliset representaatiot	14
4	MITÄ ON SUOMALAISUUS?	18
	4.1 Suomalainen historiallisesti kiteytynyt representaatio	20
	4.2 Suomalaisuuden uudet tuulet.....	23
5	SUOMALAINEN KULTTUURI ALAKOULUN OPPISISÄLTÖNÄ	27
6	TUTKIMUKSEN LÄHESTYMISTAVAT JA METODIT	30
	6.1 Tutkimusongelmat.....	30
	6.2 Tutkimusaineisto	31
	6.3 Sisällönanalyysi tutkimusmenetelmänä.....	31
	6.4 Sisällönluokittelun malli.....	33
	6.5 Tutkimuksen kulku.....	35
	6.6 Tutkimuksen luotettavuus	37
7	LAULUMERKKI-HANKKEEN SUOMIKUVA	39
	7.1 Suomalaisuuden sisältöluokat Laulumerkki-hankkeen lauluissa	41
	7.1.1 Luonto	41
	7.1.2 Yhteiskunta.....	44
	7.1.3 Kieli.....	47
	7.1.4 Uskonto	47
	7.1.5 Ihmiset	48
	7.1.6 Elinpiiri.....	53
	7.2 Minkälaista suomalaisuutta Laulumerkki-hanke vaalii?	58

8	POHDINTA	61
8.1	Laulumerkki-hankkeen suomikuvan kääntöpuoli	62
8.1.1	Suomenkieli vastaan ruotsi ja saame	62
8.1.2	Vaiettu historia	64
8.1.3	Mikki Hiiri ja Suomen Joutsen.....	65
8.2	Laulumerkki-hanke kansallisen identiteetin vahvistajana.....	66
8.3	Tutkimuksen ja sen luotettavuuden arviointia.....	68
	LÄHTEET	70
	LIITTEET.....	76
	Liite 1	76
	Liite 2.....	78

1 JOHDANTO

Suomessa on viime vuosina keskusteltu musiikin ja muiden taitoaineiden asemasta nykyisissä kouluissa. Keskustelua ovat herättäneet niin vähentyneet tuntimäärät kuin opetussuunnitelman velvoitteet ja mahdollisuudet. Samassa yhteydessä on noussut esiin myös huoli lasten hiipuvasta laulutaidosta ja suomalaisen perinnelaulutradition katkeamisesta. (Ks. esim. Lappalainen 2006, Koivusalo 2006, Kotiranta 2006, Kujala 2007.) Suomen Laulajain ja Soittajain Liitto ry:n (Sulasol) puheenjohtaja Rainer Friberg ja taiteellinen johtaja Paavo Kiiski painottavat perinteiden säilyttämisen tärkeyttä ja näkevät opettajan roolin merkittävänä tässä prosessissa. Heidän mielestään vanhojen tunnettujen sävelmien, kuten maakuntalaulujen, tulisi kuulua jokaisen opettajan ohjelmistoon. He jatkavat, että vain uskomalla oman kansamme henkiseen pääomaan voimme säilyttää oman identiteettimme kovenevassa maailmassa. Lopuksi Friberg ja Kiiski tähdentävät, että suomalainen musiikki ja laulu ovat osa tätä identiteettiä ja suomalaisuutta. (Friberg & Kiiski 2003.)

Olen koulutukseltani musiikkipedagogi ja olen toiminut useita vuosia laulunopettajana. Keskustelu koululaulamisen hiipumisesta ja erityisesti perinnelaulujen unohtumisesta alkoi kiinnostaa minua. Tutustuttuani asiaan tarkemmin huomasin, että vanhan koululauluperinteen elvyttämiseksi on perustettu ainakin valtakunnallinen Laulumerkki-hanke sekä Jyväskylän alueella Laululaari-hanke. Olen kiinnostuneena seurannut myös nostalgisten Kauneimmat Koululaulut -konserttien yleistymistä eri puolilla Suomea.

Sekä Laululaari- että Laulumerkki-hankkeen tavoitteena on lisätä perinnetietoutta ja perehdyttää lapsia Suomen rikkaaseen lauluperinteeseen. Kummassakin hankkeessa on mukana sekä uusia että vanhoja lauluja. Laulumerkki-hankkeen lauluista kuitenkin valtaosa on vanhoja perinnelauluja. Laulumerkki-hankkeen ohjelmistoon ei myöskään kuulu lainkaan englanninkielisiä lauluja, toisin kuin Laululaari-hankkeen ohjelmistoon. (Ks. Konserttikeskus 2007c., Kulttuurianta 2007.) Koska olen kiinnostunut niin laulamisesta, suomalaisuudesta kuin perinteistäkin, päätin ryhtyä

tutkimaan Laulumerkki-hanketta.

Euroopan yhdistymisen ja globalisaation myötä kansalliseen identiteettiin liittyvät kysymykset ovat ajankohtaisia. Suomalaisuuskeskustelu on vilkasta! (Ks. esim. Hal-
lata 2007, Hellman 2007, Kaikosuo 2007, Kotirinta 2006, Nevalainen 2008, Niinistö
2008, Terho 2007.) Suomalaisuus ilmiönä kiinnostaa myös tutkijoita. Tutkimuksia
on tehty mm. suomalaisuuden sisällöistä, kansallisista imagoista ja stereotyyppiä,
suomalaisuuden historiasta sekä eri ryhmien suomalaisuuskäsityksistä (ks. esim. Apo
1998, Lerkkanen 1993, Liikanen 1991, Karhu & Kiiveri 1997, Närhinen & Tiitta
2006, Oinonen, Blom & Melin 2005, Rantanen 1997). Oman tutkimukseni kannalta
merkittäviä ovat Jorma Anttilan (1993, 2007) tutkimukset suomalaisuudesta sosiaali-
sena representaationa.

Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää, mikä on Laulumerkki-hankkeen laulujen
sanoituksista välittyvä suomikuva. Hahmotan Laulumerkki-hankkeeseen valittujen
vanhojen suomalaisten laulujen avulla kuvaa niin sanotusta perinteisestä suomalai-
suudesta. Vastaavaa tutkimusta ei tietojeni mukaan ole aiemmin tehty. Runsas suo-
malaisuustutkimus antaa kuitenkin viitekehysten, johon tutkimukseni tuloksia voi
peilata. Laulumerkki-hankkeen suomikuvan tutkimisesta tulee olemaan hyötyä myös
tulevassa työssäni luokanopettajana; Mitä paremmin ymmärrän suomalaisuutta ja sen
juuria sitä paremmin voin ohjata oppilaita oman kulttuuri-identiteetin hahmottami-
sessa.

2 KONSERTTIKESKUS JA LAULUMERKIT

Konserttikeskus on vuodesta 1963 lähtien toiminut yhdistys, jonka pyrkimyksenä on edistää oppilaitosten ja päiväkotien kasvatus- ja opetustavoitteiden mukaista musiikkitoimintaa ympäri Suomea. Vuosittain yhdistys järjestää 600–1000 koulu- ja päiväkotikonserttia, työpajaa, täydennyskoulutuslentoa tai julkista konserttia yhteistyössä paikallisten järjestäjien kanssa. Konserttikeskuksen tarjonnassa on eri musiikkityylejä edustavia ohjelmia klassisesta musiikista jazziin ja lastenmusiikista eri kansojen kansanmusiikkiin. Toimialueena on koko maa. (Konserttikeskus 2007a.)

Konserttikeskuksen tukijoina ovat Opetusministeriö sekä Esittävän säveltaiteen edistämiskeskus (ESEK). Tämän vuoksi tarjottavien konserttien hinnat ovat kohtuullisia. Esiintyjät ovat musiikin ammattilaisia, jotka hallitus valitsee ohjelmistoon ohjelματοimikunnan kanssa. Konserttikeskus ry:n toimintaa valvovat musiikkialan ammattilaisista koostuvat luottamuselimet. Konserttikeskuksella on sisarjärjestöt kaikissa Pohjoismaissa. (Konserttikeskus 2007a.)

Konserttikeskuksen yhtenä toimintamuotona on Ystäväni tuttavani -hanke. Hankkeen johtajatuksena on koota lapset ja seniorit yhteen kokemaan laulamisen iloa suomalaisen lauluarteiston parissa. Konserttikeskus haluaa näin omalta osaltaan edistää lasten hiipumassa olevaa lauluharrastusta, rakentaa siltoja lasten ja senioriväestön välille sekä perehdyttää lapsia ja nuoria suomen rikkaaseen lauluperinteeseen. Perinnetietouden luonteva siirtyminen isovanhemmilta lapsenlapsille on vaikeutunut kontaktien vähentymisen myötä. Suomalaisen lauluperinteen vaalimiseksi Konserttikeskuksella on myös Laulumerkkisuoritus-hanke (jota tästä eteenpäin kutsutaan Laulumerkki-hankkeeksi). Lisäksi Konserttikeskus on julkaissut Suomen lasten lauluarteisto cd-levyn. (Konserttikeskus 2007b.)

Suomen lasten lauluarteisto cd-levy sisältää 41 vanhaa ja uudempaa suomalaista laulua. Lähtökohtana on, että cd-levyä voidaan käyttää apuna, kun lauluihin tutustutaan kouluissa. Levyllä esiintyvät koululaiset tekevät samastumisen lapsille helpoksi. Samalla se innostaa omakohtaiseen esiintymiseen ja itseilmaisuun. (Konserttikeskus 2007c.)

Laulumerkki-hankkeen perusideana on, että koululuokat ottavat tavoitteekseen harjoitella ennalta määritellyn ohjelmiston pohjalta tietyn määrän pakollisia ja vapaavalintaisia lauluja. Kun laulut on harjoiteltu, konserttikeskuksen ”inspektorit” tulevat kouluun tarkistusmatkalle. Leikkimielisessä kokeessa luokan oppilaat esittävät yhdessä osan lauluista. Hyvästä suorituksesta luokka saa diplomin, josta jokainen oppilas saa oman kopion. Laulumerkkisuoritukset on jaettu kahdelle eri ikäryhmälle (kulta- ja tuplakultataso). Konserttikeskus uskoo, että ikäryhmätasot suoritettuaan lapsilla on hyvät valmiudet yhteislaulamiseen sekä lähtötasoon nähden selvästi laajempi laulutuntemus. (Konserttikeskus 2007d.)

LAULUMERKKI-HANKKEEN LAULUT

Laulumerkki-hankkeen avulla pyritään edistämään yhteislaulutaitoja sekä vanhempien ja uudempien lasten- ja koululaulujen tuntemusta (Konserttikeskus 2007d). Hankkeeseen kuuluu 46 nimettyä laulua sekä vapaavalintaisia lauluja (ks. Liite 1 ja Liite 2). Tutkimusaineistosta ei ilmene, miksi ohjelmistoon on valittu juuri kyseiset laulut.

Laulumerkki-hankkeen laulut edustavat suomalaista koululauluperinnettä. Suurin osa Laulumerkki-hankkeen laulujen sanoituksista on tehty 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa. Suomalaisen koululaulun juuret juontavatkin juuri tuohon ajankohtaan. Erityisesti vuonna 1866 annetulla kansakouluasetuksella oli ratkaiseva merkitys Suomen koululaulun kehitykselle. Sen myötä laulusta tuli kansakoulussa samantarvoinen oppiaine muiden aineiden kanssa. Alusta asti kansankielisessä laulunopetuksessa ryhdyttiin laulamaan virsien ohessa myös isänmaallisia lauluja ja kansanlauluja. (Pajamo 1999, 12.)

Seuraavien vuosikymmenten aikana syntyi useita uusia koululaulukirjoja. Koululaulun kehittäjiä ja johtavia pedagogeja olivat mm. P.J. Hannikainen (1854–1924), Aksel Törnudd (1874–1923), Vilho Siukonen (1885–1941) ja Olavi Pesonen (1909–1993). Koululauluja ei aluksi ryhmitelty aihepiirien mukaan, mutta laulujen lukumäärän kasvaessa ne jaettiin sisältöjen mukaan omiksi osastoikseen. Isänmaalliset laulut, maakuntalaulut, koti- ja kotiseutulaulut, vuodenaikain laulut, virret, hengelliset laulut sekä juhla-aikain laulut vakiinnuttivat vähitellen asemansa kaikissa koulu-

laulukirjoissa. (Pajamo 1999, 14–24; Rautiainen 2003, 199–200.) Nämä aihepiirit näkyvät myös Laulumerkki-hankkeen lauluissa.

1800-luvulla Suomessa elettiin voimakasta kansallisen heräämisen aikaa. Isänmaallisista aiheista kertovat koululaulut saivat vankan sijan koulujen laulunopetuksessa. Samoihin aikoihin syntyi myös ensimmäinen maakuntalaulu, Savolaisten laulu. Vuonna 1852 kantaesityksensä saanut laulu antoi rakenteellisen mallin muille maakuntalauluille. Maakuntalaulujen hankkiminen koettiin tärkeäksi osaksi kansansivistys- ja kotiseututyötä. (Pajamo 1999, 24–25.)

Kansanlaulujen merkittävä asema suomalaisessa koululauluperinteessä on hyvin pitkälti Rauman seminaarin musiikin lehtori Aksel Törnuddin ansiota. Hän rakensi laulumetodiikkansa kansanlauluston pohjalle. (Pajamo 1999, 26, Rautiainen 2003, 198–199, 335.) Kansanlaulujen tarkkaa ikää on mahdotonta määrittää. Ne saattavat olla vuosituhansia vanhoja tai vain joidenkin satojen vuosien ikäisiä. Kansanlaulujen aihepiirit ovat usein arkisia. Ne sisältävät luontokuvauksia tai kertovat selontekoja aidoista historiallisista tapahtumista. Jotkut kansanlaulut kertovat tunteista, joita ei voinut tai haluttu kertoa ääneen. Kansanlauluihin kuuluvat myös myyttiset kertomukset sekä kalevalaiset laulut. (Virtanen 1988, 145–153.)

Myös virsilaululla on ollut olennainen osa Suomen koulujen laulunopetusta. Kansakoululaitoksen alkuaikoina virsilaulu oli uskonnon ja lukemisen ohessa koulun tärkeimpiä aineita. Virret liittyivät mm. kirkkovuoden juhliin, vuodenaikoihin ja isänmaahan. Erityisen keskeisen aseman saavuttivat Suvivirsi ja Enkeli taivaan. Suvivirsi liitettiin kesän alkuun ja siitä tulikin koulujen kevätjuhlien tunnusvirsi. Enkeli taivaan taas liittyi syyslukukauden päättymiseen ja kuusijuhlaan. (Pajamo 1999, 28.)

Koulujen juhlalaulut olivat 1800-luvulla suurelta osalta hengellisiä, mutta myös maallisista juhlalauluista tuli myöhemmin merkittävä osa koulujen traditioita. Kansakoululaitoksella oli suuri vaikutus erityisesti joululauluperinteen luojana. Monet edelleen laulettavat ”perinteiset” joululaulut ovat syntyneet juuri koulun joulujuhliin varten. (Pajamo 1999, 27, 29.)

Laulumerkki-hankkeeseen valittuihin perinnelauluihin kuuluu edellä mainittujen lisäksi myös lastenlauluja. Tällainen on esimerkiksi Maija Konttisen (1873–1949) sanoittama Rati riti ralla. Perinteisiksi lauluiksi Laulumerkki-hankkeessa on laskettu myös joitakin uudempia lastenlauluja. Näistä esimerkkinä mainittakoon Reino Helismaan (1913–65) Päivänsäde ja menninkäinen, Georg Malmsténin (1902–1981) Jänöjussin mäenlasku, Lasten liikennelaulu ja Mikki Hiiri merihädässä. Petter Ohlsin (s. 1948) lastenlaulu Hyvin hiljaa on myös päässyt edustamaan suomalaista lauluperinnettä samoin kuin Ilkka Kuusiston (s. 1933) säveltämät ja Pia Perkiön (s. 1944) sanoittamat Kuukaudet ja Viikonpäivät.

Laulumerkki-hankkeen lauluohjelmistoon on valittu myös kolme uudempaa populaarikulttuuria edustavaa laulua. Näistä Katri-Helena Kalaojan (s.1945) säveltämä ja Juha Vainion (1938–1990) sanoittama Joulumaa on vakiinnuttanut paikkansa suomalaisessa joululauluperinteessä. Edu Kettusen (s.1961) Lentäjän poika ja Jukka Kuoppamäen (s. 1942) Sininen ja valkoinen ovat niin ikään suosittuja yhteislauluja.

3 SUOMALAISUUDEN SOSIAALISET REPRESENTAATIOIOT

Suomalaisuuden sisällöt ovat vaihtelevia ja moninaisia. Tässä tutkimuksessa puhun suomalaisuuden sisällöistä sosiaalisina representaatioina. Anttilan (2007) mukaan sosiaalisten representaatioiden teoria tarkastelee ihmisten yhteisiä tulkintoja maailmasta. Siten se käsittelee yhteisöllistä identiteettiä. Kollektiivisten identiteettien sisältöjä voidaankin pitää sosiaalisina representaatioina. (Anttila 2007, 17, 159.)

Seuraavaksi avaan kollektiivisen- ja kansallisen identiteetin käsitteiden kautta sosiaalisten representaatioiden teoriaa. Nämä käsitteet yhdessä selventävät suomalaisuuden käsitettä.

3.1 Kollektiivinen identiteetti

Anttilan (2007) mukaan: ”Identiteetti on tulkintakoodi oman itsen ymmärtämiseksi. Jos kulttuuri on kartta, identiteetti voidaan rinnastaa sijainniksi kartalla.” (Anttila 2007, 159.) Kaunismaa (1997) toteaa, että identiteetti on tavallisesti kytketty kysymykseen yksilön subjektiviteetista: Mikä tai kuka minä olen? Kaunismaa jatkaa, että identiteetistä on kuitenkin tapana puhua myös ryhmien, yhteisöjen ja sosiaalisten järjestelmien ominaislaatuja yhteydessä. (Kaunismaa 1997, 220.)

Anttila (2007) erottaa sosiaalisen- ja kollektiivisen identiteetin toisistaan. Sosiaalisen identiteetin käsitteen alle voi hänen mukaansa mahduttaa yksilölliset kokemukset eri ryhmiin kuulumisesta ja niiden toisiinsa sovittamisesta. Kollektiivisen identiteetin käsite taas kiinnittää huomion erityisesti sosiaalisen identiteetin sisältöön. Sen kysymyksiä voivat olla ”Keitä me olemme?” tai ”Keitä te olette?” Anttila huomauttaa, että kollektiivisiä identiteettejä kutsutaan myös kulttuurisiksi identiteeteiksi tai kulttuuri-identiteeteiksi. (Anttila 2007, 23, 159.)

Kaunismaan (1997) mukaan kollektiivisesta identiteetistä on kyse silloin, kun joitakin identiteettiä koskevia ominaisuuksia annetaan ensisijaisesti ryhmälle tai yhteisöl-

le. Sen alaan käyvät kaikki ”me”-identiteetit kahden henkilön me-identifioinnista aina miljoonapäisiin kansallisiin, etnisiin, rodullisiin, uskonnollisiin tai poliittisiin identiteetteihin. Lisäksi ovat esimerkiksi sukujen, ammattikuntien, työpaikkojen ja paikkakuntien identiteetit. (Kaunismaa 1997, 220–221.)

Kaunismaa (1995) painottaa, että kollektiivisen identiteetin suhde yksilön identiteettiin on tärkeä. Yhteisöön kuuluminen voi olla merkittävä perusturvallisuuden luoja. Kollektiiviseen identiteettiin liittyvät merkitykset auttavat ihmisiä tulkitsemaan myös sosiaalisia normeja, rooleja ja toimintasisältöjä. (Kaunismaa 1995, 6.) Yksilön itseyteen kollektiivinen identiteetti liittyy Kaunismaan (1997) mukaan silloin, kun yksilö nähdään koostuvaksi samanlaisista ominaisuuksista kuin muut yhteisön jäsenet. (Kaunismaa 1997, 220–221.)

Anttila (2007) tähdentää, että kollektiivisen identiteetin näkökulma on välttämätöntä erityisesti suurten kokonaisuuksien identiteettien tarkastelussa. Tällöin kokonaisuuden identiteetti on riippumaton yksittäisten jäsentensä suhtautumisesta kokonaisuuteen. Esimerkiksi suomalaisuudella on tietyt yleiset ominaisuudet, vaikka yksittäinen kokonaisuuden jäsen ei niihin uskoisikaan. Merkityksellistä on se, mitä toisten oletetaan uskovan. (Anttila 2007, 23.) Kaunismaa (1997) puhuu merkityskonstruktioista, joiden kautta kansakunta näyttää joiltakin olemuksellisilta puoliltaan samanlaatuiselta tai jopa yhdeltä kokonaisuudelta. Kollektiivista identiteettiä voi pitää ytimeltään symbolisena ilmiönä, jossa muodostetaan yksinkertaistavia tulkintamalleja inhimillisen moneuden ymmärtämiseksi. (Kaunismaa 1997, 123.)

3.2 Kansallinen identiteetti

Anttilan (2007) mukaan kansallinen identiteetti on yksi kollektiivisen identiteetin muodoista. Tässä merkityksessä kansallinen identiteetti tarkoittaa itseymmärrystä, joka viittaa johonkin yliyksilölliseen ryhmään tai kollektiiviseen muodostelmaan. Sen viittauskohde ei ole ”minä”, vaan jokin kollektiivinen yhteisö. Kansallisen identiteetin muotoutumisen lähtökohtana on yhteiskunnallinen tarve luoda kansallisvaltion laajuinen yhtenäinen kulttuuri ja lojaalisuus. (Anttila 2007, 159–160.) Kaunismaa

(1995) katsoo, että tässä mielessä kansallista identiteettiä voidaan pitää modernina käsitteenä, joka on muodostunut nationalismiprosessin myötä. Kansallisille identiteeteille on erityisen luonteenomaista se, että ne perustuvat historialliseen ja siten ajalliseen tapaan ymmärtää itseä ja kansakuntaa. (Kaunismaa 1995, 4–7.)

Kaunismaan mukaan kansallisen identiteetin ajatuksesta on tullut globaali normi. Katsotaan, että kaikilla yhteiskunnilla pitää olla ominaispiirteet, jotka tekevät ne kansakunniksi. Kansallisen identiteetin kautta muodostetaan kansanomaisen teorian yhteiskunnan kokonaisluonteesta. Ajatukseen kansakunnasta kuuluu myös käsitys, että kansallinen yhteisö ylittää sosiaaliset eroavuudet ja ihmisryhmien väliset konfliktit. Vaikka ihmiset ovat erilaisia toisiinsa nähden, kansakunnan jäseninä he ovat samantlaisia. (Kaunismaa 1995, 8.)

Käänteisesti kansallinen identiteetti on siis myös osa yksilöllistä identiteettiä. Tällä tarkoitetaan, että yksilöt voivat ymmärtää henkilökohtaisen itseytensä ominaisuuksiksi sellaisia ominaisuuksia, joita pidetään kansallisesti tyypillisinä tai yleisinä. Tällaisia piirteitä voivat olla esimerkiksi jotkin sisäistetyt toiminta- tai käyttäytymistavat, mentaliteettien rakenteet, sosiaaliset normit ja sosiaalisesti jaettu tieto. (Kaunismaa 1995, 4.)

Saukkonen (1996) sitoo kansalliseen identiteettiin liittyvät määritelmät yhteen. Saukkonen nimittäin katsoo, että kansallisesta identiteetistä puhuttaessa ovat käytössä niin kansa-käsitteen eri määritelmät kuin kaikki identiteetti-käsitteen ulottuvuudetkin. Saukkonen yhdistää nämä viittauskohteet teoreettiseksi esitykseksi kansallisen identiteetin anatomiaa. Kansallisen identiteetin pääluokiksi muodostuvat näin valtion ja kansakunnan identiteetti, kansallinen sukuidentiteetti, kansallinen kulttuuri-identiteetti ja kansallinen yhteenkuuluvuusidentiteetti. (Saukkonen 1996, 11.)

Valtion ja kansakunnan identiteetti viittaa Saukkosen mukaan kollektiivisella tasolla valtioon ja yksilötasolla kansalaisuuteen oikeuksineen ja velvollisuuksineen. Viittauskohteena on myös valtiollinen kansallisuus, jonka tärkein symboli on passi. Kansalliseen sukuidentiteettiin taas liittyy Saukkosen määritelmän mukaan ajatus kansasta perheen tai suvun laajentumana. Hän huomauttaa, että etninen identiteetti saattaisi

tässä yhteydessä olla terminä käyttökelpoinen, ellei sillä yleisesti tarkoitettaisi etnisiä vähemmistöjä. (Saukkonen 1996, 11–12.)

Kansallisen kulttuuri-identiteetin viittauskohteita ovat Saukkosen mukaan mm. kieli, arvot, tavat, asenteet, elinkeinot ja persoonallisuuspiirteet. Kansallisessa yhteenkuuluvuusidentiteetissä puolestaan on kysymys mm. laajasta, yhtäläisestä ja samansisällöisestä identifioitumisesta kansayhteisön sisällä. Kansaan samastutaan vapaaehtoisuuden ja oman harkinnan pohjalta, mutta kansallisuuden syntyyn ja voimakkuuteen vaikuttavat myös perhekasvatus, kouluopetus ja joukkotiedotus. (Saukkonen 1996, 13–15.)

Voidaan siis ajatella, että suomalainen kansallinen identiteetti muodostuu sen perusteella, millaisessa historiallisessa tilanteessa yksilö elää. Kansallisen identiteetin syntymiseen vaikuttavat myös mm. sosiaalinen konteksti, etninen tausta ja kieli. Suomalainen kansallinen identiteetti on osittain yhteisesti tajuttu käsite osittain yksilön henkilökohtainen käsitys suomalaisuudesta osana omaa identiteettiä.

3.3 Sosiaaliset representaatiot

Billigin ja Williamsin mukaan representaation käsite perustuu termiin presentaatio, joka tässä yhteydessä tarkoittaa ”läsnä olevaksi tekeminen”. Representaation merkitykset ovat: edustaa ja puhua puolesta sekä kuvata. (Anttila 2007, 17.) Sosiaalisten representaatioiden teoria pohjautuu Emile Durkheimin käsityksiin kollektiivisista representaatioista. Durkheimin sosiologisen määrittelyn mukaan sosiaaliset representaatiot ovat valmiiksi annettuja, muuttumattomia ”sosiaalisia faktoja”. Durkheim ei kiinnitä huomiota representaatioiden muotoon eikä sisäisiin jännitteisiin. (Moscovici 1981, 184.) Sosiaalisten representaatioiden teorian kehittäjänä pidetään ranskalaista sosiaalipsykologi Serge Moscovicia. Suomessa sosiaalisten representaatioiden teoriaan on perehtynyt erityisesti sosiaalipsykologi Jorma Anttila.

Moscovici (1981) määrittelee sosiaaliset representaatiot sosiaalipsykologian viitekehystä. Moscovici tarkoittaa sosiaalisilla representaatioilla ihmisille yhteisiä käsit-

teitä, määritelmiä ja selityksiä. Hänen mukaansa sosiaalisia representaatioita voi pitää nyky-yhteiskunnan myytteinä ja uskomusjärjestelminä. Niiden voidaan jopa ajatella edustavan tämän päivän yhteisesti ymmärrettyä ”tervettä järkeä” (common sense). (Moscovici 1981, 181.) Burr (2004, 116) on yhtä mieltä Moscovicin kanssa. Burrin mukaan kaikki inhimillinen vuorovaikutus perustuu representaatioiden olemassaoloon, koska vuorovaikutuksen täytyy aina perustua yhteisiin merkityksiin tai yhteiseen tilanteenmäärittelyyn.

Sosiaalipsykologisessa tarkastelussa sosiaaliset representaatiot tarjoavat Anttilan (2007) mukaan näkökulman juuri kollektiivisen identiteetin tasolla tapahtuviin ilmiöihin. Esimerkiksi kollektiivisia mielikuvia voidaan pitää sosiaalisina representaatioina. Ne ovat merkki ryhmästä ja ne antavat tietoisuuden jaetusta maailmankuvasta. Sosiaalisten representaatioiden voidaan näin katsoa määrittävän ryhmäidentiteetin rajoja. (Anttila 2007, 13, 77.)

Moscovici (1981) näkee sosiaalisten representaatioiden merkityksen tärkeänä nimenomaan modernissa yhteiskunnassa. Joukkotiedotus vauhdittaa tämän päivän yhteiskunnan nopeita muutoksia eikä pysyviä traditioita ehdi syntyä. Sosiaalisten representaatioiden avulla ihmisten on mahdollista ymmärtää ja käsitellä vaikeita ja abstrakteja asioita. Representaatioiden avulla tapahtumia luokitellaan ja selitetään. Ne helpottavat asioiden ymmärtämistä. (Moscovici 1981, 185–188.)

Sosiaalisten representaatioiden teoriaan liittyy kaksi tarkentavaa käsitettä: ankkurointi ja objektivointi. Ankkuroinnin avulla vieraat ja uudet asiat ja ilmiöt liitetään entuudestaan tuttuun kategorioiden verkostoon, yksilön valmiisiin ajatusrakenteisiin. (Moscovici 1981, 193.) Ankkuroinnissa esimerkiksi suomalaisuus tehdään lähemmäksi käsitteeksi liittämällä se tuttuihin elämänilmiöihin (Karhu & Kiiveri 1997, 12). Anttilan mukaan nämä prosessit ovat sosiaalisia: ”Kenenkään mieli ei ole vapaa kielen ja kulttuurin kuvien etukäteisvaikutuksesta” (Anttila 1993, 109).

Objektivoinnissa abstraktit asiat muutetaan joksikin miltei fyysiseksi. Ajatukset saavat vastineensa todellisesta ympäristöstä. Abstraktioista tulee käsinkosketeltavia ja

näkyviä. Käsitteeseen yhdistetään kuva. (Moscovici 1981, 192, 199.) Anttila (1993) näkee objektivoinniksi esimerkiksi kansakuntien, rotujen ja luokkien henkiöimisen. Metafora Suomi-neito on eräänlainen objektivointi Suomesta. (Anttila 1993, 109.) Burr (2004) huomauttaa, että mitä enemmän konkretisoidusta ja yksinkertaistetusta representaatiosta puhutaan, sitä varmemmalta ja todellisemmalta se alkaa tuntua. Vaikka yhteinen ja yleisesti tunnettu ilmiö on tuotettu ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa, se alkaa näyttää omalakiselta asialta, jonka olemme juuri löytäneet. (Burr 2004, 119.)

Burrin mukaan sosiaalisten representaatioiden teoriaa on pidetty turhan laajana ja löyhänä. Teoriaa on arvosteltu mm. siitä, että sosiaalisten representaatioiden käsitettä ei voida testata, eikä sitä siis myöskään voida tutkimuksella osoittaa kestävämmäksi. Burr kuitenkin huomauttaa, että sama pätee myös moniin muihin suuriin teorioihin kuten psykoanalyysiin. Burrin mukaan sosiaalisten representaatioiden teoriaa on arvosteltu myös, koska sen ”yhteisöllinen luonne ei ota huomioon representaatioiden koko kirjoa yhteiskunnassa, saati niiden välisiä ristiriitoja”. Burrin mukaan väite vääristää Moscovicin lähtökohtia. Moscovici ei kieltänyt monimuotoisuutta vaan piti sitä yhtenä syynä sosiaalisten representaatioiden dynaamisuuteen ja alituisen muuttumiseen. Tämä ei poissulje sitä, etteivätkö ihmiset voisi olla yksimielisiä jollakin tasolla. (Burr 2004, 120–121.)

Jorma Anttila on tutkinut suomalaisuutta sosiaalisena representaationa. Anttilan mukaan suomalaisuuden määreet kiinnittyvät aina monenlaisiin ja vaihteleviin kulttuurin merkitysyhteyksiin. Suomalaisuus on sitä, mikä historiallisen prosessin kuluessa on sosiaalisesti määritelty suomalaiseksi. (Anttila 1993, 108.) Voidaan siis katsoa, että kollektiivinen suomalainen identiteetti perustuu yleiseen ja yhteisesti jaettuun representaatioon suomalaisuudesta. Se luonnehtii kaikkea, mikä on suomalaista, kuten tärkeitä arvoja ja arkiteorioita suomalaisuuden syistä. Suomalaisten kollektiivinen muisti, käsitykset tärkeistä historian vaiheista ja identiteettisymbolit ovat sosiaalisia representaatioita. (Anttila 2007, 78.)

Tässä tutkimuksessa sosiaalisten representaatioiden teoria on viitekehys, joka antaa mahdollisuuden tarkastella yhteisesti ymmärrettyä suomalaisuutta. Toisaalta sosiaalisten representaatioiden teorian näkökulmasta suomalaisuuden sisällön määrittelyä voi tarkastella ajan ja määrittelijän mukaan muuttuvina asioina, ilmiöinä ja symboleina.

4 MITÄ ON SUOMALAISUUS?

Suomalainen yhteiskunta on kokenut viimeisen vuosisadan aikana suuria muutoksia. Suomi on muuttunut, mutta yhteisesti ymmärretty suomalaisuus ei juurikaan. Peltonen (1998) mukaan suomalaisuuteen liittyvät määritelmät toistuvat samoina vuodesta toiseen. Suomalaisuudesta puhutaan pysyvänä ominaisuutena samoin nyt, kuin esimerkiksi 1910- tai 1930-luvuilla. (Peltonen 1998, 20–21.) Kuudesluokkalaisten tytön joulukuussa 1994 kirjoittama teksti voisi yhtä hyvin olla esimerkiksi joulukuulta 1954:

Suomalaisuus voi merkitä paljon. Sininen taivas, järvet ja havumetsät. Kaunis luonto. Itsenäisyyspäivän tunnelma, kun kaksi kynttilää palaa ikkunalla ja liput liehuvat. Lumi joka talvella peittää maan. Joulun lämpö ja joulukuusi. Kesän kirkkaus ja aurinko, joka heijastuu järviin... Niin ja maamme-laulu, kun se urheilukilpailuissa kantaa läpi maan silloin tuntee olevansa suomalainen. (Karhu & Kiiveri 1997, 5.)

Anttilan (1993) vuonna 1991 keräämä tutkimusaineisto osoitti, että suomalaisuuden keskeisimpinä pidetyistä ominaisuuksista ei ole juuri erimielisyyttä. Suomalaisuutta luonnehtivat parhaiten sellaiset sanat kuten itsenäisyys, kotimaa, työ, koulu, maanpuolustus. (Anttila 1993, 114.) Vuonna 1993 sana-analyysin avulla kerätyn aineiston arviot suomalaisuuden kannalta merkityksellisimmistä sanoista olivat miltei yhdenmukaisia vuonna 1991 kerättyyn aineistoon nähden. Tärkeimmiksi sanoiksi osoittautuvat itsenäisyys ja kotimaa. Seuraavaksi tärkeimmät suomalaisuutta kuvaavat sanat vuoden 1993 aineistossa ovat vapaus, luonto, perustuslaki, koulu, työ, valtio, maanpuolustus ja terveys. Tutkimustulosten yhdenmukaisuus tukee tulosten luotettavuutta. (Anttila 2007, 191–192.) Mistä sitten johtuu, että suomalaisuutta kuvaavat juuri nämä sanat?

Useat tutkijat ovat samaa mieltä siitä, että suomalaisen representaation luominen oli tietoinen projekti (ks. esim. Anttila 1993, 108–114; Apo 1998, 86; Klinge 1982, 131; Lehtonen 2004, 198–199; Peltonen 1998, 25). Suuri murros ajoittuu vuoden 1809 jälkeisille vuosikymmenille. Suomi siirtyi Ruotsin vallan alta Venäjän autonomiseksi suuriruhtinaskunnaksi ja uusi valtiollinen tilanne sai johtavat kulttuurimiehet etsi-

mään suomalaisuudelle sisältöä. (Rantanen 1997, 220.) Omaan välittömään elämänpiiriin kiinnittyneille ihmisille alettiin luoda tietoisuutta laajemmasta kokonaisuudesta, Suomen kansakunnasta. Suomalaisiksi ryhdyttiin nimittämään eri ominaisuuksia, esineitä, keskinäisiä käytäntöjä sekä ympäröivää luontoa. (Anttila 1993, 108–112.)

Suomalaisen väestön tajuntaan ankkuroitiin uusia, outoja ajatuksia kansakunnasta ja kaikesta siihen liittyvästä. Tämä tapahtui helpoiten ankkuroimalla uudet ajatukset valmiisiin, ihmisten omissa elämäkäytännöissä tuttuihin ajatusrakenteisiin. Representaatiot toimivat identiteettisymboleina. Näin suomalaisuus saatiin objektiivoiduksi konkreettisiin elämänilmiöihin, asioihin, esineisiin ja ihmisiin. Mytologisoinnin kautta kerrottiin siitä, kuinka historian eri vaiheet ovat itse asiassa olleet osia suomalaisen kansakunnan synnyssä. (Anttila 2007, 133.)

Suomen historiaan ja kansanrunouteen kohdistuva kiinnostuksen herääminen sopi nyt yhteen oman kansallisuuden luomisen tarpeen kanssa. Erityisesti Turun romantikkojen 1800-luvun alun toiminnalla oli huomattava merkitys isänmaalliskansallisen tunteen kasvattamisessa. Heidän työtään puolestaan jatkoivat J. L. Runeberg ja Elias Lönnrot. Edellisen Hirvenhiihtäjät ilmestyi vuonna 1832 ja jälkimmäisen Kalevala 1835. (Klinge 1982, 195.)

Runeberg loi klassillisten esikuvien mukaan idealistisen kuvan Suomen kansasta. Suomalaiset kuvattiin tyytyväiseksi ja mietiskeleväksi kansaksi, joka eli sopuossuonussa maan kauniin mutta karun luonnon kanssa köyhyyttään valittamatta. Tämä kansankäsitys antoi ylemmille sosiaaliryhmille tyydyttävän samastumiskohteen. Oli luontevaa tuntea kuuluvansa samaan kansaan näiden jalojen uurastajien kanssa. Kalevala puolestaan ikään kuin osoitti todeksi Runebergin käsitykset. Suomen kansalla oli oma rikas muinaiskulttuurinsa. (Klinge 1982, 195.) Idealistinen kuva Suomen luonnosta ja jäyhästä kansasta kehittyi myöhemmin eräänlaiseksi yleisideologiaksi Zachris Topeliuksen laajan tuotannon kautta, johon kuuluvat mm. Maamme-kirja, Talvi-iltojen tarinat ja Välskärin kertomukset. (Vainio & Savolainen 2006, 125.)

Saksassa G. W. F. Hegelin kansallisromanttisia oppeja omaksunut J. V. Snellman kehitti kansallisuusaatteesta politiikan välineen Suomessa. Hänen mukaansa oma kieli oli kansallisen yhtenäisyyden kannalta välttämätön tekijä. Kansalla tuli Snellmanin mielestä olla elävä, omankielinen historia ja kulttuuri. Snellmanin johtaman suomalaisuusliikkeen, fennomanian, tehtävänä oli saada sivistyneistö vaihtamaan ruotsinkieli suomeen. Lisäksi vanhan ruotsinkielisen sivistyneistön rinnalle oli tarkoitus kasvattaa uusi, talonpoikaislapsista koulutettu sivistyneistö. Tavoitteitaan Snellman pyrki toteuttamaan päästessään senaattoriksi keisari Aleksanteri toisen hallitessa 1800-luvun loppupuolella. Snellman sai hallitsijan vuonna 1863 antamaan manifestin, jolla suomen kielen virallinen asema tunnustettiin. (Klinge 1982, 201–202; Vainio & Savolainen 2006, 146.)

Apo (1996), Anttila (1993, 2007) ja Rantanen (1997) ovat samaa mieltä siitä, että 1800-luvulla snellmanilaisen nationalismin omaksuneen sivistyneistön oli pakko tukeutua kansaan, agraarisiin suomalaisiin. Kansa taas sitoutui sivistyneistön osoittamaan päämäärään, ”isänmaan asiaan”. Apo esittää, että kumpikin osapuoli joutui maksamaan tästä tuntevan hinnan. ”Suomenmielinen sivistyneistö läheni kansaa vaihtamalla äidinkieltä ruotsista suomeksi. Kansanihmiset puolestaan sitoutuivat nopeaan ja jatkuvaan muutokseen: he suostuivat luopumaan monista oman kulttuurinsa piirteistä ryhtyessään kehittämään itseään länsieurooppalaisiksi, kunnan kansalaisiksi.” (Apo 1996, 15.) Apon mukaan Suomen menestystarina syntyi tästä kansan ja sivistyneistön liitosta. Suomi nousi noin sadassa vuodessa köyhyydestä globaaliin eliittiin. Suomesta tuli pohjoismainen hyvinvointivaltio, joka säilytti itsenäisyytensä suhteessa itärajan takaiseen imperiumiin. (Apo 1996, 15.)

4.1 Suomalainen historiallisesti kiteytynyt representaatio

Liikanen (1991) tutki suomalaista kulttuuria neljän peräkkäisen sukupolven kuvaamana. Tutkimuksessa ilmeni, että suomalaiseen kulttuuriin ja suomalaisuuteen liitetään se, että nauttii Suomen luonnosta, on tutustunut suomalaisiin perinteisiin ja puhuu suomen kieltä. Suomalainen rentoutuu kesämökillä ottamalla löylyjä saunassa, juomalla olutta ja syömällä lenkkimakkaraa; arvostaa koulutusta, uskontoa, työtä se-

kä Väinö Linnaa, Gallen-Kallelaa, Sibeliusta, Talvelaa tai Matti Nykästä; urheilee ja lenkkeilee kuin suomalainen perusjätkä ja menestyy sisulla ja jääräpäisyydellä. (Liikanen 1991, 168.) Suomalaisuudessa näyttääkin olevan pitkälti kysymys kollektiivisesta muistista. 1800-luvulla alkunsa saanut suomalaisuus on pysynyt suurelta osin muuttumattomana. Kansallisen nousun jäljet ovat edelleen näkyvissä. Seuraavaksi kuvailen niitä asioita ja ilmiöitä, joita voidaan vahvimmin liittää suomalaiseen historiallisesti kiteytyneeseen, perinteiseen, representaatioon.

Itsenäisyys, kotimaa, koulutus ja maanpuolustus ovat olleet perinteisen suomalaisen representaation tärkeitä kulmakiviä (Anttila 1993, 111; Anttila 2007, 191–192). Anttilan mukaan Suomen verraten nuori itsenäinen historia ja käydyt sodat korostavat itsenäisyyden historiaa suomalaisessa arvomaailmassa (Anttila 1993, 111). Itsenäisyys liittyy suomalaisten käsityksiin suomalaisesta valtiollisesta, yhteiskunnallisesta, sosiaalisesta ja myös henkilökohtaisesta elämästä (Anttila 2007, 197). Oinonen, Blom ja Melin (2005, 18) ovat Anttilan kanssa samaa mieltä siitä, että itsenäisyys ja sodista selviäminen ovat kollektiivisen suomalaisen identiteetin vankkana pohjana.

Itsenäisyyden lisäksi suomalaisuusrepresentaatiossa korostuvat muutkin poliittis-isänmaalliset sanat. Suomi läheisenä ja tuttuna kotimaana, työn ja koulutuksen arvostus sekä maanpuolustus kuuluvat vahvasti suomalaiseen kansalliseen representaatioon. (Anttila 1993, 114.) Ajatus kotimaasta perustuu sukupolvien siteisiin, tuttuuteen ja ymmärrettävyyteen. Suomalaisessa representaatiossa on korostunut kansallisen mytologian suhde kotimaahan ja luontoon. (Anttila 2007, 198.)

Koulutusta arvostetaan suomalaisen yhteiskunnan rakenneosana. Koulu ja koulutus ovat olleet Suomen keskeisiä kansallisia instituutioita. 1800-luvulla luotiin suomalaisuuden pohja ja samalla vedettiin yhtäläisyysmerkit suomalaisuuden, koulutuksen ja sivistyksen välille. Koulutuksen ja valistuksen ajateltiin vapauttavan suomalaisissa luontaisesti piilevän kyvykkyyden. Anttilan (2007, 199) tutkimuksessa suomalaiset nostavat sanan koulu korkeammalle sijalle kuin mitkään muut vertailtavista viidestä kansallisuudesta.

Suomen kieli on olennainen osa suomalaisuutta. Suomalaisen representaation juuret liittyvätkin tiiviisti Suomen kieliolojen kehitykseen (Dufva 2002, 29–30; Peltonen 1998, 33; Vainio & Savolainen 2006, 146–147). 1800-luvulla suomen kielen asema vakiintui monessa suhteessa. Kalevalan ja Kantelettaren myötä suomalaiset alkoivat ymmärtää, että halveksutulla suomen kielellä olikin olemassa mittava määrä omaperäistä runoutta. Suomenkielinen kirjallisuus elpyi muiltakin osin. Suomen kielen koulutuksellisesta ja poliittisesta asemasta käytiin taistelua. Voidaan sanoa, että tuntemamme suomen kieli ja suomen kielen asema luotiin 1800-luvulla. (Dufva 2002, 29–30.) Vuoden 1863 kieliasetuksessa suomi sai virallisen kielen aseman, mutta ruotsin kielen johtoaseman voidaan katsoa murtuneen vasta vuonna 1902 (Allardt & Starck 1981, 185).

Suomen kielen lisäksi myös **Suomen luonto, kalevalais-pakanallinen perinne ja talonpoikaiskulttuuri** ovat representoineet vahvasti suomalaisuutta (Anttila 1993, 112). Peltonen (1998, 27, 31–33) toteaa, että myytin mukaan suomalaiset ovat tulleet metsästä. Autonomian ajan alkupuolella Sisä-Suomen järvimaisemasta luotiin kansallinen symbolimaisema. Erityisesti Runebergin, Topeliuksen ja Lönnrotin kehittämä kansallinen ajattelu nosti sisämaan maiseman arvoa. Närhinen ja Tiitta (2006, 53) pitävät tärkeimpänä suunnannäyttäjänä Runebergia, joka kuvasi Suomen suomalaisten kotina, isänmaana. Kun Suomi ei voinut ylpeillä mahtavalla historialla, opetti Runeberg suomalaiset suuntaamaan isänmaanrakkautensa tavalliseen kansaan ja kauniiseen suomalaiseen maisemaan. Klinge (1982, 154) puolestaan esittää, että Runebergin ja Topeliuksen ansiosta isänmaatunne on Suomessa kiinnittynyt maisemaan paljon suuremmassa määrin kuin yleensä maailmassa.

Suomalaisten luonteeseen on totuttu liittämään tiettyjä kaavamaisia piirteitä. Rantanen (1994) toteaa useiden suomalaisuuteen liittyvien stereotyyppien perustuvan Topeliuksen 1875 julkaistun Maamme-kirjan kansankäsitykseen. Kirjan kuvaukset ovat edustaneet useille sukupolville todellista ja esimerkillistä suomalaisuutta. (Rantanen 1994, 17.) Suomalainen on juro ja ujosteleva, mutta vapautuu ystävien seurassa. Suomalainen on kova tekemään töitä. Suomalaista kuvaavia luonteenpiirteitä ovat myös mm. auttavaisuus, luotettavuus, harvapuheisuus, uskollisuus, sitkeys, itsepäisyys ja rehellisyys. (Topelius 1985, 168–172.)

Ehrnroothin (1996) mukaan suomalaisilla on negatiivinen itse-stereotypia. Olkoon puhe säästä, miehestä, pukeutumisesta tai käytöksestä, tyypillistä suomalaista kuvailaan aina kielteisesti. Suomalaisia ominaisuuksia ovat huono itsetunto, kateus, kaudanamoraali, ahdistus, puurtaminen verissäpäin, huono viinapää, umpimielisyys, masentuneisuus, tankerous ja itseinho. (Ehrnrooth 1996, 50.) Rantanen (1997, 220) väittää, että suomalaisuus määriteltiin negatiiviseksi jo 1800-luvulla, koska se sai sisältönsä vain siitä miten, se erosi vieraista kansoista.

Tutkija Satu Apo kuvaa ilmiötä käsitteellä itserasismi. Apon mukaan suomalaiset ovat itse pilanneet oman identiteettinsä ja samalla etsineet selityksiä huonoudelleen hyvin painokkaista ja determinoivista muuttujista: biologisesta ja kulttuurisesta perimästä sekä kielestä. Apon perusolettamus on, että suomalaisuuden stigmatisoiminen perustuu yli sata vuotta (1810–1945) jatkuneeseen asetelmaan, jossa ideologista ja poliittista valtaa käyttävien eliittien suhde ”tavallisiin suomalaisiin” on ollut jännitteisempi kuin mitä on haluttu nähdä. (Apo 1998, 84–86.)

4.2 Suomalaisuuden uudet tuulet

Suomalaista kulttuuria on pidetty hyvin yhdenmukaisena. Kulttuurierot on nähty vähäisiksi. Ihmisten on katsottu muistuttavan toisiaan esimerkiksi kielellisesti, etnisesti, uskonnollisesti jne. (Anttila 1993, 115; Ehrnrooth 1996, 41.) Viimeisten vuosikymmenten aikana suomalainen kulttuuri on kuitenkin alettu nähdä monimuotoisempänä. Lerkkanen (1993, 26) katsoo, että stereotyyppinen määritelmä suomalaisesta on vain kuvitelma, fiktio. Erilaiset rodulliset, kielelliset, alueelliset, sosiaaliset, kasvatukselliset ja kulttuuriset tekijät jakavat suomalaisuuden erilaisiin ryhmiin.

Mitä siis suomalaisuus nykyään on? Kuka on suomalainen? Kysymyksiin on yhtä monta vastausta kuin on vastaajiakin. Karhu ja Kiiveri (1997) selvittivät tutkimuksessaan suomalaisuuden merkitystä kuudesluokkalaisille. Tutkijoiden mukaan lasten ajatuksissa suomalaisuuden sisällöstä on monia yhteisesti ymmärrettyjä representatioita. Lapset liittävät suomalaisuuteen suomen kielen, suomalaiseksi syntymisen ja Suomessa asumisen. Myös luonto on lasten mielestä keskeinen osa suomalaisuutta.

Entisenkaltaista, vaalittua suomalaiskuvaa ei ollut kuitenkaan selvästi havaittavissa. Lapset eivät esimerkiksi ole samaa mieltä suomalaista ihmistä koskevista kielteisistä stereotyyppisistä käsityksistä. (Karhu & Kiiveri 1997, 63–66.)

Karhun ja Kiiverin tutkimuksesta ilmenee, että lasten perusasenne suomalaisuuteen on myönteinen. Lasten kuvaamat suomalaisuuteen liitettävät asiat ja ilmiöt nousivat ennen kaikkea heidän omasta kokemusmaailmastaan. Tutkijoiden mukaan vaikuttaa siltä, että kansallisen identiteetin merkitys on muuttunut yksilöllisemmäksi. (Karhu & Kiiveri 1997, 63–66.)

Myös Anttilan (1993, 2007) tutkimukset osoittavat, että suomalaisten identiteetit ovat individualisoitumassa. Anttila (1993) toteaa, että suomalaisuudessa on edelleen sisältöjä, jotka kaikki suomalaiset voivat ymmärtää ja joiden avulla myös erilaisiin yhteiskuntaluokkiin ja alakulttuureihin kuuluvat voivat ymmärtää toisiaan. Anttila jatkaa, että suomalaisuus ei kuitenkaan määritä ihmistä yhtä kattavasti kuin aikaisemmin. (Anttila 1993, 124, 131.)

Vaikka suomalaisten historiallisesti kiteytynyt representaatio on olennaisilta osiltaan vakaa, toteaa Anttila uuden ajan ja olosuhteiden tuovan uusia sisältöjä suomalaisuus-käsityksiin. Anttilan tutkimukset osoittavat, että ryhmällä on suomalaisten yleisestä sosiaalisesta kategoriasta erottuvat omat representaationsa. Esimerkiksi urheilun harrastajille suomalaisten urheilumenestys on tärkeä suomalaisuuden tekijä. (Anttila 1993, 116–124.)

Anttilan (2007) tutkimuksen suomalaisuutta kartoittavissa tuloksissa eroja oli havaittavissa mm. eri sukupolvien välillä sekä eriasteisen koulutuksen saaneiden välillä. Koulutetut ovat esimerkiksi ulkomaille suuntautuvampia kuin vähemmän koulutetut. Vähemmän koulutetut taas samastuvat vahvemmin kotiseutuun kuin koulutetut. Suomalaisuuden aktiivinen arvostaminen korostuu vanhemmilla ikäpolvilla ja vähän koulutetuilla. Kansallisvaltiollisia teemoja esiin tuovat keskimäärin muita vanhempia, omintakeisen elämänmuodon symboleja mainitsevat taas ovat iältään nuorempia. Korkeakoulutetuille ja ylemmille toimihenkilöille ovat ominaisia suomalaisuuden kriittiset arviot. (Anttila 2007, 278–288, 292.)

Vuonna 2005 julkaistu tutkimusraportti Onni on olla suomalainen? kertoo samansuuntaisista tuloksista kuin Anttilan (1993, 2007) tutkimukset. Kansallista identiteettiä ja kansalaisosallistumista määrittelevä aineisto koottiin Suomessa vuonna 2003 ja 2004. Maailmanlaajuinen yhteiskuntatieteellinen tutkimusohjelma International Social Survey Programme (ISSP) perustuu kansainvälisesti yhtenäistettyyn vuosittaiseen aineistonkeruuseen osallistujamaissa. (Oinonen, Blom & Melin 2005, esipuhe.)

ISSP tutkimusraportista (2005) käy ilmi, että Suomessa arvostetaan edelleen erityisesti Suomen historiaa. Tutkimus kertoo suomalaisten tuntevan tänä päivänä erityistä ylpeyttä kuitenkin myös Suomen tieteellis-teknologisista saavutuksista ja sosiaaliturvajärjestelmästä. Seuraavaksi eniten tunnetaan ylpeyttä Suomen armeijasta ja urheiluosaavutuksista. (Oinonen, Blom & Melin 2005, 18–20.) Suomalainen kansallistunne ei kytkeydy enää pelkästään historiaan liittyviin kokonaisuuksiin. Kansallisen ylpeyden aiheiksi ovat nousseet myös moderniin hyvinvointivaltioon liittyvät ilmiöt.

Mielenkiintoisen näkökulman suomalaisuuteen antavat ISSP tutkimusraportin (2005) tulokset kysymykseen: Kuka on tosi suomalainen? Kyselyn perusteella tosi suomalainen on henkilö, joka *kokee* itsensä suomalaiseksi. Lähes yhtä tärkeinä suomalaisuuden kriteereinä pidettiin poliittisten lakien kunnioittamista, Suomen kansalaisuutta ja jommankumman kotimaisen kielen hallintaa. Maassa maan tavalla eläminen vaikuttaa kyselyn mukaan olevan tärkeämpi suomalaisuuden mitta kuin sukujuuret, syntyperä, uskonto tai Suomessa asumisen ajallinen pituus. (Oinonen, Blom & Melin 2005, 10.)

Suomalaisuus ei siis enää ole yhdenmukainen, ylhäältä annettu käsite. Suomalaisen historiallisesti kiteytyneen representaation rinnalle on tullut uusia representaatioita. Ehrnroothin (1996) mukaan yhdenmukaisen kansallisen mentaliteetin aika on ohi. Suomeen on syntymässä yksilöllisempi, huvittuneempi, itsevarmempi ja seurallisempi suomalaisuus. Samalla se on itsenäisempi, moraalitietoisempi ja valmiimpi muutoksiin. Nykypäivän suomalaiset eivät enää tarvitse kollektiivisiä myyttejä eivätkä kansallisia rituaaleja oman olemassaolonsa tueksi. (Ehrnrooth 1996, 41–42.)

Tulevaisuudessa medialla voi olla merkittävä rooli suomalaisuuskäsityksen muokkaajana. Jokinen huomauttaa, että modernina aikana suomalaisia yhdistävät tarinat tulevat myös populaarikulttuurin puolelta: ”Kyllähän Uuno Turhapurokin rakentaa jotain kuvaa suomalaisuudesta.” (Kaikosuo 2007, 10) Anttila (1993) puolestaan väittää, että koska suomalaisuuden perinteinen representaatio ei tunnu olevan enää funktionaalinen merkittävälle osalle tämänhetkistä valtarakennetta, tulee suomalaisuudesta näin ollen yhä enemmän joko tavallisten ihmisten itsensä tai sitten populististen kansankiihottajien määrittelemä asia. (Anttila 1993, 130–131.)

Vaikka kansallisuus on saanut uusia piirteitä, ovat suomalaisuus ja Suomi suomalaisille edelleen tärkeitä. Suomalainen identiteetti on vahva samastumiskohde muiden identiteettien joukossa; Ei ole ristiriitaista olla samalla suomalainen, feministi ja luonnonsuojelija. (Ks. esim. Anttila 2007, 287; Kaikosuo 2007, Oinonen, Blom & Melin 2005.)

5 SUOMALAINEN KULTTUURI ALAKOULUN OP- PISISÄLTÖNÄ

Perusopetuksen opetussuunnitelmassa (2004) opetuksen arvoperustaksi on nimetty suomalainen kulttuuri, joka on kehittynyt vuorovaikutuksessa alkuperäisen, pohjoismaisen ja eurooppalaisen kulttuurin kanssa. Opetussuunnitelman mukaan opetuksessa on huomioitava kansalliset ja paikalliset erityispiirteet sekä kansalliskielet, kaksi kansankirkkoa, saamelaiset alkuperäiskansana ja kansalliset vähemmistöt. Myös eri kulttuureista tulleiden maahanmuuttajien myötä monipuolistunut suomalainen kulttuuri on opetussuunnitelman mukaan huomioitava kouluissa. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 14.) Suomalainen kulttuuri nähdään opetussuunnitelman perusteissa hyvin laajana. Siihen kuuluu perinteisen suomalaisuuden lisäksi uusia kansallisia piirteitä sekä muista kulttuureista tulleita vaikutteita.

Kulttuuri-identiteetti ja kansainvälisyys on huomioitu opetussuunnitelman perusteissa (2004) omana aihekokonaisuutena. Aihekokonaisuuden sisältöjä voi toteuttaa useissa eri oppiaineissa niille luonteenomaisista näkökulmista. Kokonaisuuden päämääränä on auttaa oppilasta ymmärtämään suomalaisen ja eurooppalaisen kulttuuri-identiteetin olemusta. Keskeisenä tavoitteena on myös ohjata oppilasta löytämään oma kulttuuri-identiteettinsä sekä kehittämään valmiuksiaan kulttuurien väliseen vuorovaikutukseen ja kansainvälisyyteen. Kulttuuri-identiteetti ja kansainvälisyys –aihekokonaisuuden tarkoituksena on opettaa oppilaita tuntemaan ja arvostamaan omaa henkistä ja aineellista kulttuuriperintöään. Oppilaita ohjataan myös ymmärtämään kulttuuri-identiteetin osatekijöitä ja niiden merkitystä yksilölle ja yhteisölle. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 38–39.)

Suomalaisuuden sisältöjen opetustavoitteita on kirjattu useiden eri oppiaineiden opetussuunnitelmiin. Suomi ja suomalaisuus painottuvat omina aihealueinaan esimerkiksi alakoulun historian, musiikin, biologian, maantiedon sekä ympäristö- ja luonnontiedon opetussuunnitelmissa.

Suomen historia kuuluu viidennen- ja kuudennen luokan oppisisältöihin. Viidennellä luokalla oppilaiden tulisi oppia tunnistamaan niitä muutoksia oman perheen tai kotiseudun historiassa, joiden on katsottu vaikuttaneen oleellisesti ihmisten elämään. Opetussuunnitelman tavoitteena on myös, että oppilaat oppisivat tulkitsemaan muistelujen, kirjoitusten, esineiden, kuvien ja rakennetun ympäristön merkityksiä. Kuudennella luokalla oppilaiden on tarkoitus perehtyä Suomalaisten historiaan Ruotsin vallan alla sekä suomalaisen kulttuurin muodostumiseen. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 222–223.)

Ympäristö- ja luonnontiedon tunneilla, vuosiluokilla 1–4, oppilaan tulisi oppia tuntemaan lähiseudun luontoa ja rakennettua ympäristöä sekä hahmottamaan oma kotiseutunsa osana Suomea ja Suomi osana Pohjoismaita. Biologian- ja maantiedon opetussuunnitelman mukaan vuosiluokilla 5–6 oppilaita ohjataan havainnoimaan ympäristöönsä sekä tuntemaan itseään ihmisenä ja osana luontoa. Opetuksessa perehdytään myös Suomeen osana Eurooppaa ja maailmaa. Yhtenä tavoitteena on, että alakoulun suoritettuaan oppilaat osaisivat tunnistaa oman kulttuurin ja vieraiden kulttuurien piirteitä. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 170, 176, 179.)

Perusopetuksen opetussuunnitelman mukaan vuosiluokkien 1–4 musiikinopetukseen tulisi sisältyä laulu-, soitto- ja kuunteluohjelmistoa, joka tutustuttaa oppilaita suomalaiseen musiikkiin. Vuosiluokkien 5–9 aikana oppilaiden tulisi lisäksi oppia tuntemaan keskeistä suomalaista musiikkia ja musiikkielämää. Oppilaiden tulisi myös pystyä jäsentämään musiikkia ajallisesti, paikallisesti ja kulttuurisesti. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 232–234.)

Opetussuunnitelman perusteissa käsitellään suomalaisuutta melko monipuolisesti. Suomalaisen kulttuuri-identiteetin vahvistaminen nähdään tarpeelliseksi osaksi lapsen kasvua ja kehitystä. Oman kulttuuri-identiteetin löytämisen lisäksi opetuksen tavoitteena on kansainvälisen yhteisymmärryksen vahvistaminen. Euroopan yhdistymisen ja globalisaation takia onkin tärkeää, että suomalaisuutta peilataan suurempiin kokonaisuuksiin.

Rönholm (1999) ei näe opetussuunnitelmia ongelmattomina. Hänen mukaansa kansalliseen identiteettiin liittyvien opetustavoitteiden ylimalkaisuus tai kognitiivinen kapea-alaisuus saattavat määrätä opetusprosessia enemmän kuin ihminen itse. Tällöin keskitytään oppilaan monitahoisen minuuden kehittämisen sijasta opetus sisältöihin. Rönholm katsoo, että tavoitteet tulisi laatia siten, että niillä on konkreettista merkitystä oppilaan identiteetille. (Rönholm 1999, 303–304)

Liikanen (1991) puolestaan väittää, että kouluissa ei työskennellä riittävästi siten, että suomalainen identiteetti vahvistuisi. Liikasen kritiikki kohdistuu erityisesti koulujen työtapoihin. Koulun välittämä kulttuuritietoisuus ei useinkaan yhdisty oppilaiden arkeen ja omaan historiaan. Oppilaita ei ohjata omatoimiseen tietojen ja havaintojen keräämiseen ja sitä kautta johtopäätösten tekemiseen vaan tieto annetaan valmiina. Koulussa korostetaan siis kulttuurin siirtämistä ja laiminlyödään oppilaiden kulttuuri-identiteetin vahvistamista ja kehittämistä. Näin vaalitaan ennakkokäsityksiä, uskomuksia ja stereotypioita suomalaisuudesta. (Liikanen 1991, 162–164.)

Koulun tehtävänä on rakentaa silta ”uuden” ja ”vanhan” suomalaisuuden välille. Eri lähtökohdista tulevien lasten tulisi saada rakentaa kansallista identiteettiään aitojen ja mielekkäiden oppimistilanteiden kautta. Opetussuunnitelman käytännön toteuttaminen on opettajien ja koulujen vastuulla. Lerkkasen (1993, 100) huomion mukaan opettajan antama kuva kulttuureista on aina subjektiivinen. Opetuksesta välittyy opettajan oma maailmankuva.

Lienee myös niin, että Suomen kouluissa suomalainen kulttuuri heijastuu jossain määrin kaikkeen opetukseen sekä toimintakulttuuriin. Rönholmin (1999, 304) mukaan kansallinen tietoisuus voi välittyä koulumaailmassa jonkinlaisena piilo-opetussuunnitelman lisä- tai perusarvona, joka saavutetaan koulun kulttuurisessa opetuskehyksessä, eri oppiaineiden sisällöissä, koko opetuksen hengessä ja menetelmissä.

6 TUTKIMUKSEN LÄHESTYMISTAVAT JA METODIT

6.1 Tutkimusongelmat

Kulttuurikeskuksen tavoitteena on perehdyttää lapsia Suomen rikkaaseen lauluperinteeseen mm. Laulumerkki-hankkeen avulla. Lauluperinteen elvyttämisen puolesta puhuvat myös muut tahot ja suomalaisuus on aiheena erittäin ajankohtainen. Kulttuurikeskus on omalta osaltaan määritellyt lauluperinnettä valitsemalla Laulumerkki-hankkeeseen tietyt laulut. Tässä tutkimuksessa tarkoitukseni on perehtyä Laulumerkki-hankkeen laulujen sanoituksista välittyvään suomalaisuuteen.

Sosiaalisten representaatioiden teoria auttaa minua tässä tutkimuksessa rajaamaan ja käsittelemään suomalaisuuden sisältöjä. Sosiaalisten representaatioiden teoria näkee suomalaisuuden sosiaalisesti koettuina näkemyksinä ja uskomuksina.

Tutkimuksen tehtävänä on selvittää Laulumerkki-hankkeen suomikuva.

Tarkoitukseni on avata Laulumerkki-hankkeen suomikuvaa seuraavien tutkimusongelmien avulla:

1. Mikä on Laulumerkki-hankkeen laulujen sanoituksista välittyvä suomalaisuuden sisältö?
2. Mitä on se suomalaisuus, jota Laulumerkki-hankkeen avulla vaalitaan?

Ensimmäisen tutkimusongelman avulla testaan taustateoriaa ja määrittelen aineistosta löytyvät suomalaisuuden sisältöluokat. Toisen tutkimusongelman avulla pohdin Laulumerkki-hankkeen laulujen sanoituksista välittyvää suomalaisuutta yleisemmin ja kytken tutkimustulokset aiemman suomalaisuustutkimuksen viitekehukseen.

Tutkimuksen pohdintaosassa tarkennan Laulumerkki-hankkeen suomikuvaa ja peilaan esille tulleita suomalaisuuden representaatioita historian muovaamaan suomikuvaan ja tämän päivän suomalaisuutta määrittäviin uusiin ilmiöihin. Tarkastelen Laulumerkki-hankkeen laulujen suomikuvaa myös perusopetuksen opetussuunnitelman (2004) näkökulmasta.

6.2 Tutkimusaineisto

Laulumerkki-hankkeen lauluohjelmisto sisältää valinnaisia ja pakollisia lauluja, jotka eri luokka-asteiden on opetettava Laulumerkki-suorituksia varten. Ennalta määrättyjä pakollisia lauluja on Kulta- ja Tuplakulta-tasolla yhteensä 46. Lisäksi suorituksiin kuuluvat Kalevalainen laulu (kummallakin tasolla) ja Maakuntalaulu Tuplakulta-tasolla. Tämä tarkoittaa sitä, että kukin suoritusryhmä voi itse valita mieleisen maakuntalaulun ja kalevalaisen laulun ohjelmistoonsa. Kulta-tason ohjelmistoon tulee sisällyttää myös viisi omavalintaista laulua. Tuplakulta-tason suorituksiin kuluu seitsemän omavalintaista laulua. (Konserttikeskus 2007e.)

Tähän tutkimukseen ohjelmistoa tarkennettiin siten, että mukaan otettiin kaksi sattumanvaraisesti valittua kalevalaista laulua sekä 14 maakuntalaulua. Näin ollen lauluja on yhteensä 62 (ks. Liite 1 ja Liite 2).

Tutkimuksen kohteena olivat laulujen tekstit. Analyysiä varten kirjoitin kunkin laulun sanat omalle sivulleen. Laulujen sävelmiä, säveltäjiä ja sanoittajia ei otettu tutkimuksessa huomioon suomalaisuutta ilmentävinä henkilöinä. Osa laulujen sanoista löytyi Konserttikeskuksen internet -sivuilta. Loput lauluista löytyivät musiikin eri oppikirjoista sekä Suuri toivelaulukirja -sarjan kirjoista.

6.3 Sisällönanalyysi tutkimusmenetelmänä

Sisällönanalyysillä voidaan tarkoittaa niin sisällönanalyysiä kuin sisällön erittelyäkin. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 109.) Pietilä (1976) käsittää sisällön erittelyn joukoksi

menettelytapoja, joiden avulla dokumenttien sisällöstä tehdään havaintoja ja kerätään tietoa tieteellisiä pelisääntöjä noudattaen. Tieto voidaan sisällön erittelyssä kerätä sanallisessa muodossa, sanallisina ilmaisuina tai sitten määrällisessä muodossa, luokiteltuina tilastoina. (Pietilä 1976, 53.) Eskola ja Suoranta (1998, 118–189) tarkoittavat sisällön erittelyllä kirjavaa joukkoa erilaisia tapoja luokitella ja järjestää laadullista aineistoa.

Tuomi ja Sarajärvi (2002) erottavat sisällön erittelyn ja sisällönanalyysin selvästi toisistaan. Sisällön erittelyllä he tarkoittavat sellaisten dokumenttien analyysiä, jossa kuvataan kvantitatiivisesti esimerkiksi tekstin sisältöä. Sisällönanalyysillä he taas tarkoittavat pyrkimystä kuvata dokumenttien sisältöä sanallisesti. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 107.) Tämä jaottelu on mielestäni selkeä ja kattava. Oma tutkimukseni on laadullinen, minkä vuoksi tutkimusaineistoni luokittelua voi kutsua sisällönanalyysiksi.

Tuomen ja Sarajärven (2002, 105) mukaan sisällönanalyysillä pyritään saamaan tutkittavasta ilmiöstä kuvaus tiivistetyssä ja yleisessä muodossa. Sisällönanalyysin jälkeen on tehtävä mielekkäitä johtopäätöksiä järjestetystä aineistosta. Myös Alasuutarin (1994) mielestä laadullinen analyysi koostuu kahdesta vaiheesta, havaintojen pelkistämisestä ja arvoituksen ratkaisemisesta. Ensiksi aineistoa tarkastellaan tietystä näkökulmasta. Tarkastelussa kiinnitetään huomiota vain siihen, mikä on teoreettisen viitekehyksen ja kysymyksenasettelun kannalta olennaista. Näitä raakahavaintoja pyritään seuraavaksi yhdistelemään ja pelkistämään, jotta havaintomäärä pienenesi. Havainnoista pyritään etsimään yhteinen piirre tai nimittäjä tai muotoillaan sääntö, joka tältä osin pätee poikkeuksetta koko aineistoon. (Alasuutari 1994, 30–31.)

Toisessa vaiheessa pyritään arvoituksen ratkaisemiseen. Useasti tätä vaihetta nimitetään tulkinnaksi. Tuotettujen johtolankojen ja käytettävissä olevien vihjeiden pohjalta tehdään merkitystulkinta tutkittavasta ilmiöstä. Arvoituksen ratkaisemisen vaiheessa on syytä viitata muuhun tutkimukseen ja kirjallisuuteen. Myös alkuperäisiä raakahavaintoja voi käyttää hyväksi analyysin tässä vaiheessa. (Alasuutari 1994, 34–37.)

Sisällönanalyysi voidaan tehdä aineistolähtöisesti, teoriaohjaavasti tai teorialähtöisesti. Teorialähtöisessä sisällönanalyysissä aineiston luokittelu perustuu aikaisempaan

viitekehykseen, joka voi olla teoria tai käsitejärjestelmä. Analyysiä ohjaa jokin teema tai käsitekartta. Analyysin alussa muodostetaan analyysirunko, joka voi olla väljäkin. Rungon sisälle muodostetaan erilaisia luokituksia ja kategorioita. Aineistosta poimitaan ne asiat, jotka kuuluvat analyysirunkoon sekä asiat, jotka jäävät analyysirungon ulkopuolelle. Ulkopuolelle jäävistä asioista muodostetaan uusia luokkia. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 105, 110, 116.)

Aineistolähtöisessä analyysissä teoreettiset käsitteet luodaan aineistosta. Teoriaohjaavassa analyysissä käsitteet tuodaan esiin valmiina, ilmiöstä jo tiedettynä. Sekä aineisto- että teorialähtöisen analyysin alussa määritellään analyysiyksiköt. Ne voivat olla esimerkiksi sanoja tai ajatuskokonaisuuksia, lausumia. Tämän jälkeen aineiston ryhmittelyssä aineistosta etsitään samankaltaisuuksia tai eroavaisuuksia kuvaavia käsitteitä. Samaa asiaa tarkoittavat käsitteet ryhmitellään ja yhdistetään luokaksi. Luokat nimetään sisältöä kuvaavalla käsitteellä. Lopuksi käsitteellistämässä edetään alkuperäisinformaation käyttämistä kielellisistä ilmauksista teoreettisiin käsitteisiin ja johtopäätöksiin. (Pietilä, 1976, 109–111; Tuomi & Sarajärvi 2002, 112–116.)

Tässä tutkimuksessa käytettiin teorialähtöistä analyysiä. Analyysirungon mallina olivat Karhun ja Kiiverin (1997) määrittelemät suomalaisuuden sisältöluokat. Viitekehyksenä olivat myös suomalaisuudesta tehdyt tutkimukset (ks. Luku 4). Teorialähtöisen analyysin avulla Laulumerkki-hankkeen laulujen suomikuvaa oli mahdollista avata aiempaan tutkimukseen nojaten. Metodi ei kuitenkaan sulkenut pois aineistosta mahdollisesti löytyvien uusien käsitteiden mukaan ottamista; Tavoitteena oli olla avoin kaikille aineistosta löytyville suomalaisuuteen mahdollisesti liittyville ilmiöille ja asioille. Havaintojen pelkistämisen kautta pyrittiin arvoituksen ratkaisemiseen.

6.4 Sisällönlukittelun malli

Karhu ja Kiiveri (1997) jakavat tutkimuksessaan, Suomalaisuuden merkitys kuudesluokkalaiselle, suomalaisuuteen liitetyt sisällöt viiteen sisältöluokkaan: KIELI, YHTEISKUNTA, ELINPIIRI, LUONTO ja IHMISET. Karhun ja Kiiverin mukaan suomalaisuuden representaatiot liittyvät aina näihin sisältöluokkiin. Sisältöjaon pe-

rusteena on tutkijoiden oma esitutkimus sekä aiemmat tutkimukset. Karhu ja Kiiveri huomauttavat, että sisältöluokkien sisältöalueet voivat olla keskenään limittäisiä. Karhun ja Kiiverin mukaan kuudesluokkalaisten kirjoitelmissaan esittämät maininnat suomalaisuudesta jakaantuivat luontevasti kyseisen viisijaon luokkiin. Tutkijat toteavat tämän tukevan ajatusta suomalaisuudesta representaationa, joka liitetään tiettyihin asioihin ja ilmiöihin. (Karhu & Kiiveri 1997, 14, 39–48.)

Tässä tutkimuksessa käytän Karhun ja Kiiverin (1997, 39.) laatimaa mallia ohjaavasti Laulumerkki-hankkeen sisältöluokkien laatimiseen. Käytän mallia luokittelun viitekehystenä. Karhun ja Kiiverin oman tutkimukseni kannalta relevantteja tutkimustuloksia esittelen tarkemmin luvuissa 4.2 ja 7.

Suomalaisuuden sisältöluokat (Karhu & Kiiveri 1997)

a) Kieli

Karhu ja Kiiveri arvioivat tutkimuksessaan suomen kielen kiinteästi suomalaisuuteen kuuluvaksi tekijäksi. Tutkimuksen oppilaat mainitsivat suomen kielen kirjoituksissaan spontaanisti. Kirjoitelman otsikko ja apukysymykset eivät sisältäneet mitään kieleen liittyvää. Suurimmalle osalle oppilaista kieli merkitsi myönteistä erottumista muista tai muita myönteisiä asioita. (Karhu & Kiiveri 1997, 39–40.)

b) Yhteiskunta

Karhun ja Kiiverin tutkimuksessa oli kaikkein eniten yhteiskuntaan liittyviä mainintoja. Tutkijat jakoivat lausumat kuuteen alaluokkaan: **1) Taloudellinen hyvinvointi, 2) Turvallisuus, 3) Koulutus, 4) Suomen valtio, 5) Terveystieteet ja 6) Kehitys ja teknologia**. Oppilaiden yhteiskuntaan liittyvissä maininnoissa painottuvat määrällisesti taloudellinen hyvinvointi ja turvallisuus. (Karhu & Kiiveri 1997, 42.)

c) Elinpiiri

Karhun ja Kiiverin mukaan elinpiiriin liittyvät kulttuuri, tavat, perinteet ja harrastukset. Kulttuurin he määrittelevät Virtasen (1988, 18) mukaan kaikeksi siksi, mikä on

elämässä opittua ja ihmiselle siirtyvää, kuten tietous, uskomusjärjestelmät, taiteet, laki, moraalit, tavat jne. (Karhu & Kiiveri 1997, 9.)

Asiat, jotka lapset tuovat esille elinpiiristään, Karhu ja Kiiveri jakavat kolmeen selvittäväseen ryhmään: **1) ajanviete ja harrastukset, 2) tavat ja perinteet ja 3) ympäristö**. Tapoihin ja perinteisiin he sisällyttävät myös symbolit. Ympäristöllä tutkimuksessa tarkoitetaan lasten omaa asuinympäristöä, joka saattaa sisältää myös laajempia kuvauksia Suomesta. Luonnon kuvailuun liittyvät maininnat kuuluvat omaan sisältöluokkaansa. (Karhu ja Kiiveri 1997, 43.)

d) Luonto

Suomalaiseen luontoon liittyvät kuvaukset olivat Karhun ja Kiiverin (1997) tutkimusaineistossa runsaita. Tutkijat jakoivat maininnat kolmeen ryhmään: **1) Maiseman ja luonnon kuvailu, 2) Hyöty, 3) Ilmasto ja 4) Luonnon tila**. (Karhu ja Kiiveri 1997, 44–46.)

e) Ihmiset

Ihmisiin liittyviksi maininnoiksi Karhu ja Kiiveri (1997) ovat luokitelleet kuvaukset suomalaisten ihmisten ulkonäöstä, käyttäytymisestä, luonteesta ja muista ominaisuuksista. Maininnat ihmisistä on jaettu kahteen ryhmään: **1) Suomalaiset ja 2) Suomea edustavat ihmiset**.

6.5 Tutkimuksen kulku

Aloitin analyysin käymällä aineiston läpi systemaattisesti. Etsin laulujen sanoituksista suomalaisuutta representoivia mainintoja. Viitekehyksenä sisällönjaossa oli Karhun ja Kiiverin (1997) määrittelemät suomalaisuuden sisältöluokat (ks. 6.4).

Maininnat voivat Pietilän (1976) mukaan olla yksittäisten sanojen lisäksi useammista sanoista koostuvia ajatusteemoja, lausumia. Lausumat voivat olla virkkeitä, virkettä

lyhyempiä ajatuskokonaisuuksia tai useiden virkkeiden muodostamia tekstikappaleita. (Pietilä 1976, 111.) Tutkimuksessani yksi lausuma oli esimerkiksi:

*Voi kuin on kaunihit järvet sen,
ja kosket kuohuissa pauhaten,
sen pilven väikky ja lähteen läikky
ja taivas sen.* (Synnyinmaan laulu)

Tekstistä välittyi ihailu Suomen luontoa kohtaan. Liitin maininnan sisältöluokkaan LUONTO.

Esille tulleiden suomalaisuutta määrittävien asioiden ja ilmiöiden, suomalaisuuden representaatioiden, pohjalta laadin alustavan sisältöjaon. Totesin, että Karhun ja Kiiverin (1997) laatimien suomalaisuuden sisältöluokkien avulla pystyi ryhmittelemään melko kattavasti myös oman aineistoni suomalaisuuden sisällön. Ainoastaan uskonnon nostin omaksi erilliseksi luokakseen.

Ensimmäisen vaiheen jälkeen aloitin aineiston tarkemman luokittelun ja kylläännyttämisen, minkä avulla pyrin saavuttamaan aineistosta sisällöllisesti pätevät sisältöluokat ja niiden alaryhmät. Kävin aineiston läpi niin monta kertaa, että uusia luokitusrunkoon vaikuttavia asioita ei enää tullut esille. Laulumerkki-hankkeen lauluista välittyviksi suomalaisuuden sisältöluokiksi varmistuivat: LUONTO, YHTEISKUNTA, KIELI, USKONTO, IHMISET sekä ELINPIIRI. Luokkien sisältöä erittelevät alaryhmät muotoutuivat osittain hyvinkin erilaisiksi, kuin Karhulla ja Kiiverillä (1997). (Ks. Luku 7.) Tutkimuksen seuraavassa vaiheessa kytkin tulokset aikaisempaan tutkimukseen.

Tutkimustulosten raportoinnin yhteydessä (Luku 7) esittelen vain osan kuhunkin sisältöluokkaan kuuluvista maininnoista. Ne toimivat esimerkkeinä ja kuvailevat mielestäni tarkoituksenmukaisesti kyseessä olevan luokan sisältöä. Pyrin käyttämään sitaatteja niin, että niistä ei muodostu Eskolan ja Suorannan (1998, 10) mainitsemaa turhan laajaa ja raskaslukuista sitaattikokoelmaa.

6.6 Tutkimuksen luotettavuus

Eskolan ja Suorannan (1998) mukaan laadullisia menetelmiä käyttäviä tutkijoita ja tutkimuksia on arvosteltu luotettavuuskriteereiden hämäryydestä. Laadullisessa tutkimuksessa aineiston analyysivaihetta ja luotettavuuden arviointia ei voi erottaa toisistaan yhtä jyrkästi kuin määrällisessä tutkimuksessa. Tämä on saattanut lisätä ymmärtämättömyyttä laadullisia menetelmiä kohtaan. Menetelmien vertailuun vaikuttaa myös erilainen kieli. Laadullisessa tutkimuksessa on mahdollisuus kulkea vapaasti edestakaisin aineiston analyysin, tehtyjen tulkintojen ja tutkimustekstin välillä. Laadullisessa tutkimuksessa pääasiallinen luotettavuuden kriteeri onkin tutkija itse. Näin ollen luotettavuuden arviointi koskee koko tutkimusprosessia. (Eskola & Suoranta 1998, 209–211.)

Samaa mieltä laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arvioinnista on myös Grönfors (1982). Hänen mukaansa laadullisen tutkimuksen luotettavuus voidaan osoittaa kertomalla tutkimusraportissa yksityiskohtaisesti kaikki, minkä oletetaan helpottavan tutkimuksen itsenäistä arvioimista. Laadullisen tutkimuksen luotettavuus perustuu tutkimusprosessin yksityiskohtaiseen arviointiin. (Grönfors 1982, 178.) Myös Tuomi ja Sarajärvi (2002) toteavat, että laadullista tutkimusta arvioidaan kokonaisuutena, jolloin painottuu sisäinen johdonmukaisuus. Tutkijan tulee antaa lukijoille riittävästi tietoa siitä, miten tutkimus on tehty, jotta he voivat arvioida tutkimuksen tuloksia. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 135–138.) Olen pyrkinyt raportoimaan tutkimuksen kulun tarkasti vaihe vaiheelta.

Laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on tutkijan subjektiviteetti. Tutkija on tutkimuksensa keskeinen tutkimusväline. (Eskola & Suoranta 1998, 211.) Aineistoa analysoidessani pyrin asettamaan itseni kohteen ulkopuolelle. Kiinnitin huomiota siihen, että en etsinyt aineistosta pelkkiä stereotypioita. Pyrin näin ottamaan avoimesti huomioon kaikki asiat ja ilmiöt, jotka voivat kuvata suomalaisuutta. Tutkijan omat näkökulmat ja ennakkoluulot voivat helposti vaikuttaa liikaa laadullisen aineiston käsitteilyyn. Tässä tutkimuksessa tavoitteenani oli välttää omaan näkemykseeni pohjautuvaa

aineiston luokittelua, analyysiä ja tulkintaa valmiin luokittelumallin ja selkeän teoreettisen viitekehyksen avulla.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää Laulumerkki-hankkeen suomikuva. Tutkimuksen tehtävänä ei ole pyrkiä yleistämään tuloksia. Tutkimustuloksia peilataan kuitenkin aiempaan tutkimukseen ja näin etsitään yhteneväisyyksiä suurempaan kokonaisuuteen. Tutkimus antaa myös aiheita mahdolliseen jatkotutkimukseen.

7 LAULUMERKKI-HANKKEEN SUOMIKUVA

Karhun ja Kiiverin (1997) esittelemät suomalaisuuden viisi sisältöluokkaa auttoivat minua kiinnittämään huomioni Laulumerkki-hankkeen laulujen moninaisiin suomalaisuutta representoiviin mainintoihin. Karhun ja Kiiverin sisältöjako ei toiminut tutkimuksessani kuitenkaan sellaisenaan. Lisäsin kuudenneksi sisältöluokaksi USKONNON. Karhun ja Kiiverin tutkimuksessa uskontoon liittyvät maininnat sisältyvät luokkaan ELINPIIRI. Tutkimusaineistoni poikkesi siinä määrin Karhun ja Kiiverin aineistosta, että jouduin muuttamaan myös pääluokkia täsmentäviä alaryhmiä.

Laulumerkki-hankkeen laulujen suomalaisuuden sisältö tarkentui seuraaviksi sisältöluokiksi:

1. LUONTO
2. YHTEISKUNTA (isänmaa, itsenäisyys, ammatit ja elinkeinot)
3. KIELI
4. USKONTO
5. IHMISET (kansa, lapset, miehet, naiset)
6. ELINPIIRI (arki ja työ, rakennettu ympäristö, juhlat, kansanperinne, sadut ja tarinat)

Laulumerkki-hankkeen laulujen suomalaisuuden sisältöön liittyvät maininnat jakautuivat luontevasti näihin kuuteen sisältöluokkaan. Tämä tukee olettamusta suomalaisuudesta representaationa. Suomalaisuus liitetään tuttuihin asioihin, esineisiin ja ilmiöihin, kategorioiden verkostoon.

Sisältöluokka LUONTO hahmottui kiinteäksi kokonaisuudeksi, jossa suomalaisen luonnon kuvailu ja ihailu, Suomen ilmasto sekä isänmaallisuus liittyvät vahvasti toisiinsa. Tämän vuoksi en järjestänyt luontoon liittyviä mainintoja erillisiksi alaryh-

miksi. Karhun ja Kiiverin (1997) tutkimuksessa erillisinä luontoon liittyvinä ryhminä olivat maiseman ja luonnon kuvailun sekä ilmaston lisäksi hyöty ja luonnon tila. Luonnosta saatavaan hyötyyn liittyvät maininnat kuuluvat tutkimuksessani sisältöluokkaan YHTEISKUNTA ja siinä erityisesti ryhmään ammatit ja elinkeinot. Luonnon tilaan liittyviä mainintoja ei Laulumerkki-hankkeen lauluissa erityisesti ilmennyt. Karhun ja Kiiverin tutkimuksessa luonnon tilaan liittyvät maininnat nousivat lasten suorista luonnon tilaan liittyvistä kommentteista, kuten: ” *Suomessa on jonkin verran saasteita, mutta ei niin paljon kuin muissa maissa.*” (Karhu & Kiiveri 1997, 46.)

Sisältöluokka KIELI esiintyy tutkimuksessani ilman täsmentäviä alaryhmiä, kuten myös Karhun ja Kiiverin tutkimuksessa (1997). USKONNON nostin erilliseksi sisältöluokaksi, koska kristinusko esiintyi Laulumerkki-hankkeen lauluissa selvästi erottuvana, vahvana suomalaisuuteen liittyvänä aihepiirinä.

Sisältöluokkaan IHMISET kuuluvat maininnat jaoin Karhun ja Kiiverin (1997) ryhmittelyä yksityiskohtaisemmin. Kuvaan erikseen suomalaisen kansaan sekä suomalaisiin lapsiin-, miehiin- ja naisiin liittyviä luonteenpiirteitä. Karhun ja Kiiverin tutkimuksessa nämä asiat sisältyvät alaryhmään Suomalaiset. Suomea edustavia ihmisiä (kuten urheilijoita) ei Laulumerkki-hankkeen lauluissa ole, toisin kuin Karhun ja Kiiverin tutkimuksessa.

Jaoin sisältöluokkaan YHTEISKUNTA liittyvät maininnat kolmeen ryhmään: kotimaa, itsenäisyys, ammatit ja elinkeinot. Karhun ja Kiiverin (1997) tutkimuksessa tähän sisältöluokkaan kuuluneet alaryhmät – taloudellinen hyvinvointi, turvallisuus, koulutus, Suomen valtio, terveydenhuolto, kehitys ja teknologia – eivät olleet parhaita kuvaamaan oman tutkimusaineistoni sisältöä. Karhun ja kiiverin tutkimuksessa yhteiskuntaan liittyvät maininnat olivat lasten yksiselitteisiä mielipiteitä, kuten: ” *Suomessa ei ole nälänhätää*” tai ” *Hieman jännittää saako isona töitä sillä on kova työttömyys*”. Omassa tutkimuksessani taloudelliseen hyvinvointiin, koulutukseen, terveydenhuoltoon sekä kehitykseen ja teknologiaan liittyvät maininnat olisi pitänyt etsiä rivien välistä. Tämä olisi johtanut liian subjektiivisiin tulkintoihin. Joidenkin mainintojen yhteydessä sivuan kuitenkin näitäkin aiheita. Karhun ja Kiiverin

nimeämä alaryhmä, Suomen valtio, olisi sopinut myös oman tutkimukseni ryhmäksi. Jaoin sen kuitenkin aineistoa kuvaavammiksi ryhmiksi kotimaa ja itsenäisyys.

Myös sisältöluokkaan ELINPIIRI liittyvien mainintojen ryhmittely on tutkimukseni erilainen kuin Karhun ja Kiiverin (1997) tutkimuksessa. Olen tarkentanut Karhun ja Kiiverin esittämää mallia. Ryhmä, ajanviete ja harrastukset, on tässä tutkimuksessa nimeltään arki ja työ. Ryhmän, tavat ja perinteet, taas olen jakanut tarkemmin määriteltyihin ryhmiin juhlat, kansanperinne sekä sadut ja tarinat. Karhun ja Kiiverin alaryhmän, ympäristö, olen muuttanut ryhmäksi rakennettu ympäristö, jotta se erottuu sisältöluokasta LUONTO. Käyttämäni ryhmittely tuo mielestäni parhaiten esille sisältöluokan ELINPIIRI aihealueet.

7.1 Suomalaisuuden sisältöluokat Laulumerkki-hankkeen lauluissa

7.1.1 Luonto

Luonnon kuvailu on Laulumerkki-hankkeen lauluissa monisanaista ja runsasta. Luontoon liittyvät asiat ja ilmiöt painottuvat hankkeen lauluissa selvästi vahvimpina suomalaisuuden representaatioina. Suuri osa Laulumerkki-hankkeen lauluista on kirjoitettu 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa, jolloin Sisä-Suomen järvimaisemasta luotiin kansallinen symbolimaisema. (Ks. 4.1.) Laulumerkki-hankkeen lauluissa painottuukin juuri metsien ja järvien kuvaus.

Sä järveimme säihkyellä suo lempemme tulta vaan! (Kesäpäivä Kangasalla)

*Voi kuin on kaunihit järvet sen,
ja kosket kuohuissa pauhaten,
sen pilven väikky ja lähteen läikky
ja taivas sen.* (Synnyinmaan laulu)

*Männikkömetsät ja rantojen raidat,
laaksojen liepeillä koivikkohaavat,
ah, polut korpia kiertävät, kaidat,
kukkivat kummut ja mansikkamaat!* (Keski-Suomen kotiseutulaulu)

Laulumerkki-hankkeen lauluissa mainitaan järvien ja metsien lisäksi muitakin suomalaisen perinnemaiseman elementtejä kuten tunturi, vaara, lampi, korpi, laakso, kukkula, niitty, laiho, kallio, koski ja meri. Suomen luonnon monimuotoisuus näkyy erityisesti Maakuntalauluissa.

*Rati riti ralla,
Mistä tuli halla?
Tuolta pohjan tunturilta,
Lapin lasten laitumilta.* (Rati riti ralla)

*Oi tunnetko kaukaisen tunturimaan,
niin jylyhän, kauniin ja loistokkaan?* (Lapinmaa)

*mi tuttu meren myrskyisen
ja hallan hyisen, katehen [...]* (Keski-Pohjanmaan laulu)

Laulumerkki-hankkeen lauluista välittyy ihailu Suomen luontoa kohtaan. Luonto herättää myös voimakkaita kansallistunteita. Klingen (1982) mukaan isänmaantuntemme on kiinnittynyt maisemaan varhaisemmassa vaiheessa ja paljon voimakkaammin kuin muualla maailmassa. Maisemallisuudella on ehkä korvattu historian puute sekä sysätty taustalle historian ristiriitaisuuksia ja ongelmallisia asioita. (Klinge 1982, 154.) Fennomanian aikana kansallistunne haluttiin tietoisesti kytkeä luontoon muun muassa runojen ja laulujen avulla. (Ks. 4.1.)

*Ei laaksoa, ei kukkulaa,
ei vettä rantaa rakkaampaa,
kuin kotimaa tää pohjoinen
maa kallis isien.* (Maamme)

*Sen tähden Suomeen kiiruhdan ja lennän korkealla,
kun tahdon nähdä kauneimman mä rannan taivaan alla. (Miks leivo lennät)*

1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa sanoitettujen laulujen lisäksi suomalaisuus ja luonto yhdistyvät vahvasti myös Jukka Kuoppamäen 1970-luvulla kirjoittamassa laulussa Sininen ja valkoinen.

*Juuret kasvoi maahan sen, kylmän sekä routaisen.
Lämmön tunsin kuitenkin lujuudessa graniitin.
Hiljaa kuusten kuiske soi,
terveisensä tuuli toi.
Sininen ja valkoinen
värit ovat vapauden. (Sininen ja valkoinen)*

Joissakin lauluissa luonto kuvataan ilman tunnelatausta, itsestäänselvytenä. Luonto on kansallistunteiden herättäjä, mutta myös arkipäiväinen asia. Lauluista välittyy jokapäiväinen suhde luontoon.

*Lainehet lammen loiskii ja laulaa,
toki vain loiskii ja laulaa. (Soittajapaimen)*

*Lapsoset ketterät kotihaasta,
koivusta oksat taittaa. (Saunavihat)*

Laulumerkki-hankkeen lauluissa esiintyviä suomalaisia luonnonoloja ovat mm. pohjanpalot, talven tuulet, halla, pakkanen ja kesän auringon lämpö. Lauluissa kuvailaan Suomen kaikkia vuodenaikoja.

*Syyskuu onkin sienikuu,
lokakuu on saapaskuu,
marraskuu taas jäätää maan [...] (Kuukaudet)*

*Rati riti ralla, tuli talvi halla,
kuuraparta tuiskutukka,
lumiviitta, harmaa sukka.
Rati riti ralla, semmoinen on halla. (Rati riti ralla)*

*Meille myös kevätkin keijunsa toi:
rastas ja metso täälläkin soi. (Nälkämaan laulu)*

*Jo joutui armas aika
ja suvi suloinen
kauniisti joka paikkaa
koristaa kukkanen. (Suvivirsi)*

Suomalaisuuden luontokeskeiseen representaatioon viittaavat lukuisat edelleen käytössä olevat kansalliset luontosymbolit kuten kansalliseläin karhu sekä kansallislintu joutsen (Lehtonen 2004, 56–57). Laulumerkki-hankkeen lauluissa esiintyy monia eläimiä. Näistä tyypillisimpiä ovat orava, karhu, leivo, käki ja jänis.

*Makeasti oravainen
makaakaan sammalvuoteellansa.
Sinnepä ei hallin hammas
eikä metsämiehen ansa
ehtineet milloinkaan. (Laulu oravasta)*

7.1.2 Yhteiskunta

ISÄNMAA

Isänmaahan liittyviksi maininnoiksi olen tutkimuksessa nimennyt mm. sanat: isänmaa, kotimaa, synnyinmaa, Suomi sekä sanaparin sininen ja valkoinen. Lauluista välittyvän mielikuvan mukaan Suomi on yleensä niin kotimaa, isänmaa kuin synnyin-

maakin. Suomalaiset ovat Suomessa syntyneitä suomalaisten lapsia. Maakuntalauluissa korostetaan erityisesti paikallisia sukujuuria.

*Sinne synnyin, sinne mieli
palaa mailta maailman.
Taaton maa ja maammon kieli,
kuinka teitä rakastan. (Kotimaani ompe Suomi)*

*Täällä on naapuri heimoni verta,
täällä on ystävä voittamaton (Keski-Suomen kotiseutulaulu)*

*Myös kansan juuret maassa on,
Sen turva taivaan taattohon. (Keski-Pohjanmaan laulu)*

Isänmaasta kertovia lauluja on Laulumerkki-hankkeessa paljon. Suomi isänmaana herättää lauluissa vahvoja kansallistunteita. Laulumerkki-hankkeen laulujen Suomi koetaan varauksetta turvallisena ja rakkaana.

*On maista kaikista sittenkin,
tää synnyinmaa kaikkein rakkahin. (Synnyinmaan laulu)*

*Oi Herra intoa anna,
ain maatamme rakastamaan. (Kesäpäivä Kangasalla)*

*Kotimaani ompe Suomi,
Suomi armas synnyinmaa. (Kotimaani ompe Suomi)*

ITSENÄISYYS

Laulumerkki-hankkeen lauluista välittyä Anttilankin (2007) mainitsema Suomen ver-raten nuori itsenäinen historia ja käydyt sodat. Suomen vapauden puolesta ollaan valmiita taistelemaan.

*Siniristilippumme, sulle käsin vannomme sydämin:
sinun puolestas elää ja kuolla on halumme korkehin. [...]*

*Isät, veljet verellään
Vihki sinut viiriksi vapaan maan. (Lippulaulu)*

Mutta Suomen pojat ne ampuivat, hurraa, hurraa, hurraa! (Oolannin sota)

*Ja urheasti kestäneet
on miehet taiston tulta,
maan eestä henkens' antaneet,
ja peittänyt tää multa. (Keski-Pohjanmaan laulu)*

AMMATIT JA ELINKEINOT

Laulumerkki-hankkeen lauluissa kuvaillaan seuraavia ammatteja: paimen, meripoika, kyntäjä, kapteeni, lentäjä, poliisi, metsämies, merimies ja suutari (ks. esim. Soittajapaimen, Kapteeni katsoi horisonttiin, Lentäjän poika, Arvon mekin ansaitsemme, Lasten liikennelaulu, Kas metsämökin ikkuna, Suutarinemännän kehtolaulu). Arvon mekin ansaitsemme -laulussa kerrotaan, että Suomessa on myös ”opin tiellä oppineita” eli korkeamman koulutuksen saaneita kansalaisia. Varsinaissuomalaisten laulu kuvailee ”Auran rantamien työn ja tiedon puistoja”. Uusmaalaisien laulussa viitataan tieteeseen ja taiteeseen. Näihin aloihin liittyvät kuvaukset jäävät kuitenkin hyvin pinnallisiksi.

Laulumerkki-hankkeen lauluissa mainituista elinkeinoista korostuvat maa- ja metsätalous. Laulujen suomalaiset pyrkivät saamaan elantonsa pääosin luonnosta.

*Arvon mekin ansaitsemme Suomenmaassa suuressa,
vaikk' ei riennä riemuksemme leipä miesten maatessa.
Laiho kasvaa kyntäjälle, arvo työnsä täyttäjälle.
Lal-la-la-la.(Arvon mekin ansaitsemme)*

Taival lie hankala? –Olkoon vaan!

Luonto lie kitsas? –Siis kilpaillaan! (Nälkämaan laulu)

On Hämeen pellot viljovat

ja kasket kullan loistavat (Hämäläisten laulu)

7.1.3 Kieli

Laulumerkki-hankkeen lauluissa korostuu Suomen kirjakieli ja vanhakantainen suomi. Selkeästi paikannettava murre löytyy esimerkiksi laulusta Isontalon Antti ja Rannanjärvi, jonka sanat on kirjoitettu eteläpohjalaismurteella. Aleksis Kivi taas on kirjoittanut laulut Seitsemän miehen voima ja Makeasti oravainen etelähämäläisellä murteella.

Synnyinmaan laulussa kerrotaan rakkaudesta suomenkieleen:

Mä lemmin kieltä ja kansaa sen (Synnyinmaan laulu)

Ahvenanmaan maakuntalaulu on Laulumerkki-hankkeen ainoa ruotsinkielinen laulu.

Landet med tusende öar och skär

danat ur havsvågors sköte

Åland, vårt Åland, vår hembygd det är

dig går vår längtan till möte (Ålanningens sang)

7.1.4 Uskonto

Kristinusko on selvästi näkyvässä Laulumerkki-hankkeen lauluissa. Uskonnolliset laulut ovat läsnä elämän eri hetkissä. Uskonnolliset laulut liittyvät myös juhliin ja vuodenaikojen vaihteluihin.

*Taas linnut laulujansa visertää kauniisti,
myös eikö Herran kansa Luojaansa kiittäisi! (Suvivirsi)*

*Herramme Kristus teille nyt on tänään tänne syntynyt,
ja tää on teille merkiksi: seimessä lapsi makaapi. (Enkeli taivaan)*

*Kiitos sulle Jeesuksemme, kallis vapahtajamme,
kun sä tulit vieraaksemme, paras joululahjamme. (Joulupuu on rakennettu)*

Uskonnolliset tunteet tulevat Laulumerkki-hankkeen lauluissa esiin myös arkisissa ja esimerkiksi isänmaallisissa yhteyksissä.

*Oi taivahan pyhä Herra ja Isämme armias!
Ah kuink' on sun maasi kaunis, kuink' ihana taivahas!
Sä jäveimme säihkyellä suo lempemme tulta vaan!
Oi Herra intoa anna ain' maatumme rakastamaan. (Kesäpäivä Kangasalla)*

*Siellä myöskin ensi kerran lempi syttyi sydämiin.
Liekö ollut tahto Herran, kun se päättyi kyyneliin. (Kotimaani ompe Suomi)*

7.1.5 Ihmiset

KANSA

Laulumerkki-hankkeen laulujen kuvausten mukaan suomalaiset ovat sitkeä ja vähään tyytyväinen kansa. Suomalaisten luonteeseen kuuluu nöyryys, mutta isänmaasta ollaan äärimmäisen ylpeitä. Riemumielen suomalaiselle tuovat ennen kaikkea luonto ja isänmaa. Laulumerkki-hankkeen esittelemä perussuomalaisen kuva perustuu topelianaiseen kansankuvaukseen.

*Ei missään voi niin riemuita,
kuin suomessa vain voipi. (Miks leivo lennät Suomehen)*

*Mun muistuu mieleheni nyt suloinen Savonmaa,
sen kansa kaikki kärsinyt ja onnehensa tyytynyt,
tää armas, kallis maa. (Savolaisen laulu)*

*[...]me siellä maassa hallojen
niin kasvoimme kuin kuuset sen:
ei niitä sää voi säikyttää,
ei kuihtumaan saa talvetkaan,
ei kuihtumaan saa talvetkaan,
ei puute kurjuus korpimaan. (Vaasan marssi)*

Maamme-kirja pyrki tuottamaan ahkeruudesta suomalaisia erityisesti kuvaavan kansallisen ominaisuuden (Rantanen 1994, 19–20). Myös Laulumerkki-hankkeen laulut kertovat tällaisesta ahkerasta kansasta.

*Kasvun kotipelto kantoi,
raatajalle onnen antoi
lämmin kotilies. (Satakunnan laulu)*

*Mä lemmin kieltä ja kansaa sen,
ja heikot voimani uhraten
teen työtä siellä
mä intomiellä
ja riemuiten. (Synnyinmaan laulu)*

LAPSET

Suomalainen lapsi on Laulumerkki-hankkeen lauluissa kiltti, leikkiväinen, laulavainen, ketterä ja nöyrä. Toisaalta lapset osaavat myös tehdä kepposia.

Isoveli uhmaa ja aikoo tehdä tuhmaa (Vaarilla on saari)

Lapsoset ketterät kotihaasta, koivusta oksat taittaa. (Saunavihdat)

*Kiitos, kiitos kiltit lapset, kirkassilmät silkohapset,
terve teille pienokaiset, leikkiväiset laulavaiset.* (Joulupukki)

Minä ihailin villiä voimaa.

Minä nöyristä lapsista nöyryn. (Lentäjän poika)

MIEHET

Suomalainen mies on sitkeä työntekijä sekä isänmaataan rakastava, sotimaan valmis kansalainen. Suomalaiseen mieheen viitataan Laulumerkki-hankkeen lauluissa myös iloisena merimiehenä (Kapteeni katsoi horisonttihin) ja uljaana, voimaa täynnä olevana metsän poikana (Metsämiehen laulu).

*Jos miestä missä tarvitaan
maan eestä vaikka kaatumaan,
niin uljaita on urhoja,
on järkeä on kuntoa,
jos toimeen tartutaan.* (Hämäläisten laulu)

Lauluissa Seitsemän miehen voima ja Isontalon Antti ja Rannanjärvi kuvaillaan suomalaisen miehen luonnetta ehkä hieman karrikoiden. Suomalainen mies on väkivaltainen uhoaja, mutta toisaalta laiskanpulsesa jalli. (Aleksis Kiven kirjoittama Seitsemän miehen voima tosin on Setsemän veljestä -kirjassa Toukolan poikien veljeksisistä tekemä pilkkalaulu.)

Apo (1998) toteaa, että tutkimissaan vuosien 1994–1995 lehtikeskusteluissa ja seminaareissa suomalaisia kuvattiin mm. sivistymättömiksi ja kehittymättömiksi verrattuna niin sanottuihin vanhoihin kulttuurikansoihin. Suomalainen oli väittämien mukaan mm. epäkohtelias, liian vakava, huono kommunikoimaan, liian suoraviivainen ja realistinen sekä tilastojen kärjessä niin alkoholismissa, henkirikoksissa, itsemurhissa kuin miesten varhaisessa kuolleisuudessa. Suomen kieltä pidettiin lisäksi niin kehittymättömänä, että se vaikeuttaa älyllistä ajattelua ja ilmaisua. (Apo 1998, 84–

85.) Kuvaukset ovat kuin suoraan Toukolan poikien sepittämästä pilkkalaulusta tai Isontalon Antista ja Rannanjärvestä kertovasta tarinasta!

Vaasan veri ei vapise

Eikä Kauhavan rauta ruostu

Niskasta kiinni ja puukolla selkähän

jonsei muutoin suostu. (Isontalon Antti ja Rannanjärvi)

[...]Tähtiä kuin otavassa.

Poikia on Jukolassa.

Laiskanpulskeita jallii.

Juho pauhaa pirtti roikaa:

Hän on talon aikapoika.

Ankara ”Poika-Jussi”.

Tuomas seisoo niinkuin tammi.

Koska saarnaa Aaprahammi.

Jukolan Salomon suuri.

Simeoni liuhuparta.

Valittaa se ”ihmisparka.

Syntinen, saatana, kurja”.

[...]Lauri-poika metsäss’ häärii.

Katselevi puita väärii.

Mäyränä nummia tonkii.

Viimein tulee häännänhuippu.

Pikku-Eero, liukas luikku.

Jukolan tiuskea rakki.

Siinä omi veljessarja.

Jalo niinkuin sonikarja.

Voimalla seitsemän miehen. (Seitsemän miehen voima)

NAISET

Suomen tyttöön viitataan esimerkiksi laulussa, Arvon mekin ansaitsemme. Suomen tyttö esitetään suomalaisen miehen tapaan sitkeänä, mutta toisaalta myös lempeänä ja siveänä.

*Suomen tytön poskipäihin veri vaatii kukkaset,
hall´ei pysty harmaa näihin, näit´ ei pane pakkaset.*

*Luonnossa on lempeyttä, sydämessä siveyttä.
Lal-la-la-la. (Arvon mekin ansaitsemme)*

*Ei impee missään rakkaampaa,
Ei siveempää, ei jalompaa
Kuin Hämeen valkotukkainen,
Tuo sinisilmä neitonen
On rusoposkinen. (Hämäläisen laulu)*

Laulussa Sinisiä, punasia ruusunkukkia suomalainen nainen kuvataan ylpeäksi.

Enkä minä sinun takiasi kampa enkä peilaa (Sinisiä, punasia ruusunkukkia)

Samassa laulussa naisesta annetaan myös alentuva ja itseään arvostamaton kuva.

Taidanpa olla liian halpa pojalle mahtavalle (Sinisiä, punasia ruusunkukkia)

Naista kuvataan Laulumerkki-hankkeen lauluissa myös huolehtivaksi kotiäidiksi.

Äitikin uottaa, toivoo ja luottaa lapsia koulustaan. (Lasten liikennelaulu)

Äiti puuron laitto, raparperin taittoi. (Raparperin alla)

Jospahan säilyis äidin lapset kylmältä maailmassa. (Saunavihdat)

Siellä äiti hymyhuulin tuuditti mua kehdoissa. (Kotimaani on Suomi)

7.1.6 Elinpiiri

ARKI JA TYÖ

Suomalaiseen arkeen ja työhön viitataan Laulumerkki-hankkeen lauluissa niin aikuisten kuin lastenkin kohdalla. Suomalainen mies tekee töitä, sotii, kyntää sekä viihtyy merellä ja metsässä. Isontalon Antti ja Rannanjärvi sekä Seitsemän miestä viettävät aikaa myös toisin: rettelöiden ja tuntojaan vahvasti esille tuoden (ks. Ihmiset).

Kaksitoista miestä meni mastoihin ja kuusi pumppuihin (Kapteeni katsoi horisonttiin)

Metsän poika tahdon olla, sankar jylhän kuusiston. (Metsämiehen laulu)

Suomalaisen naisen arkiaskareet liittyvät Laulumerkki-hankkeen lauluissa kotiin. Suomalainen nainen huolehtii lapsista ja tekee ruokaa. Toisaalta nuori nainen myös heilastelee ja haaveilee (ks. Ihmiset).

Suomalainen lapsi on Laulumerkki-hankkeen lauluissa paimenessa, tekee saunavihdoja, juttelee joulupukin kanssa, leikkii ja laulaa, käy koulua, kulkee liikenteessä, katselee lentokoneita ja haaveilee ja hakee kenkiä suutarilta. Lisäksi lapset hiihtävät, uivat, laskettelevat ja luistelevat.

*[...]paimenten soitanto laitumen tieltä,
ääntänsä korviini vilistää. (Suomen salossa)*

Kesäkuu on uintikuu [...] (Kuukaudet)

Kun pikkupojat suksillaan laski mäessään [...] (Jänöjussin mäenlasku)

Saavat lapset lasketella, luistella ja lauleskella. (Rati riti ralla)

[...] taas kun päästään ensi jouluun, tervetullut meidän kouluun. (Joulupukki)

Säännöt ne vasta auttavat lasta turvassa kulkemaan.

Vältä vaaraa uhmailemasta, sääntöjä seuraa vaan.

Muista aina: liikenteessä monta vaaraa ompe eessä.

Siksi valpas aina mieli, se on turva verraton. (Lasten liikennelaulu)

Keitä te ootte, te pikkuiset pojat, kun en mä tunne teitä?

Piupali paupali [...]

Ootteko tulleet, otteko tulleet kenkiänne hakemahan? Piupali paupali [...]

(Suutarinemännän kehtolaulu)

Minä istuin kiitotien päähän, jäin ihmettä katselemaan:

kone kaunis, kuin lentäjän luusta tehty, yllytti moottoreitaan. (Lentäjän poika)

Suomalaisten arkeen kuuluu Laulumerkki-hankkeen laulujen mukaan myös haaveilua ja lemmiskelyä.

On se heila minullakin, vaan se ei ole täällä. (Sinisiä, punasia ruusunkukkia)

Siellä myöskin ensi kerran lempi syttyi sydämiin.

Liekö ollut tahto Herran, kun se päättyi kyyneliin. (Kotimaani ompe Suomi)

Lintu lensi oksalle, lauloi niitä näitä.

Tule joudu oma kulta, että saatais häitä!

Hauska on olla, kun löysin oman kullan.

Oman kullan kainalossa on niin lysti olla. (Lintu lensi oksalle)

RAKENNETTU YMPÄRISTÖ

Laulumerkki-hankkeen laulujen ympäristökuvaus on pääosin luonnon kuvausta. Ihmisen muokkaamasta ympäristöstä nousee vahvimmin esiin peltomaisema. Lentokentälle sijoittuva laulu, Lentäjän poika, kuvaa modernia ympäristöä. Myös Lasten liikennelaulun elinpiiri vaikuttaa nykyaikaiselta. Laulussa liikutaan liikenteessä, autojen keskellä.

JUHLAT

Suomalaista juhlaperinnettä kuvaillaan Laulumerkki-hankkeen lauluissa niukasti. Juhliin liittyvät maininnat koskevat pääasiassa joulua. Tämä saattaa johtua, siitä, että Laulumerkki-hankkeen laulut edustavat vahvasti vanhaa koululauluperinnettä. Kansanopetuslaitoksella on ollut suuri merkitys juuri joululaulutraditiolle (Pajamo 1999, 29).

Joulupuu on rakennettu, joulu on jo ovella.

Namusia ripustettu ompi kuusen oksilla. (Joulupuu on rakennettu)

Se joulu suo, mi onnen tuo, ja mielet nostaa Luojan luo. (En etsi valtaa loistoa)

Ahvenanmaan maakuntalaulussa kerrotaan juhannussalon pystyttämisestä. Tämä perinne liittyy suomenruotsalaisen rannikkoalueen juhannuksen viettoon.

Midsommarstången mot aftonröd sky

reses av villiga händer

ytterst I utskärens fiskareby

ungdomen vårdkasar tänder (Ålänningens sang)

KANSANPERINNE

Laulumerkki-hankkeen lauluista välittyy suomalainen kalevalais-pakanallinen perinne. Kaksi Laulumerkki-hankkeen laulua perustuu suoraan Kalevalan teksteihin.

Mistä koppa kanntelohon?

Hauen suuren leukaluusta

Mistä orsi kantelohon?

Sinipeuran polviluusta. (Mistä koppa kantelohon, Kalevala)

Mieleni minun tekevi, aivoni ajattelevi.

Lähteäni laulamahan, saa'ani sanelemahan

Sukuvirttä suoltamahan, lajivirttä laulamahan. (Mieleni minun tekevi, Kalevala)

Kalevalan myyttiset aiheet esiintyvät myös muissa yhteyksissä.

Opin tiellä oppineita

Suomessa on suuria,

Väinämöisen kanteleita

Täällä tehdään uusia. (Arvon mekin ansaitsemme)

Ja senpä vuoksi laulan ma,

kun kannel täällä soipi (Miks leivo lennät)

Satakunnan laulussa viitataan vanhaan suomalaiseen pakanalliseen perinteeseen. Karhu on kuulunut myyttisenä hahmona suomalaiseen kansanuskoon jo eräkulttuurin aikana (7000 eKr.) (Sarmela 1993, 25–29).

Täällä muinoin töin ja toimin

raatoi rauhan mies,

luonnon voitti loitsuvoimin,

synnyt syvät ties. (Satakunnan laulu)

*Nousee Satakunnan kansa
entisellä voimallansa
karhun kämmen lyö. (Satakunnan laulu)*

Myös laulussa Metsämiehen voima on viittauksia pakanalliseen kansanuskoon. Tapiola oli metsän jumala. Pitkäinen tarkoittaa salamaa, mutta kansanuskossa se oli myös yksi nimitys Ukolle eli ukkosen jumalalle.

*Tapiolan vainiolla
karhun kanssa painii yön. (Metsämiehen laulu)*

*Myrsky käy ja metsä pauhaa
tulsta iskee pitkäinen. (Metsämiehen laulu)*

SADUT JA TARINAT

Tähän ryhmään kuuluvat laulut kertovat pääasiassa uudesta suomalaisesta lastenkulttuurista. Laulut ovat sadunomaisia kertomuksia, joissa on kansanperinteeseen viitattavia piirteitä (keijut, menninkäiset, puhuvat eläimet). Ne ovat myös opettavaisia, kuten useat kansanlaulut.

*Hyvin hiljaa, hyvin hiljaa, nyt kuuluu keijujen äänet.
He tanssivat taas koko yön laulaen, koko yön laulaen. (Hyvin hiljaa)*

*Niin lähti kaunis päivänsäde, mutta vieläkin,
kun menninkäinen öisin tallustaa,
hän miettii miksi toinen täällä valonlapsi on
ja toinen yötä rakastaa. (Päivänsäde ja menninkäinen)*

*Kun pikkupojat suksillaan laski mäessään,
niin jänöjussi pensaastaan katsoi ihmeissään. (Jänöjussin mäenlasku)*

Laulu Mikki Hiiri merihädässä kertoo mielenkiintoisesta ilmiöstä. Yhdysvaltalainen piirrossankari Mikki Hiiri pääsee siinä vastatusten niin meripeikon kuin Suomen Joutsenenkin kanssa. Laulussa yhdistyvät kansainvälisesti tunnettu satuhahmo sekä suomalaisuuden symboli Suomen Joutsen.

*Kas on Mikki merelle lähtenyt, pikku kaarnapurrellaan,
ja vaikk' onkin tuuli vain yltynyt, Mikki laulaa innoissaan.
Hiili hei! Huolta nyt ei! Merimies näin käy merta päin!
Hiilihei! Merimies ei, pelkoa tunne ei!*

*[...] Vaan mik' ihme! Valkea lintunen
Yli kuohuin kiittää päin.
Kas noin Suomen Joutsen käy auttamaan,
Ja nyt laulu soi taas näin [...](Mikki Hiiri merihädässä)*

7.2 Minkälaista suomalaisuutta Laulumerkki-hanke vaalii?

Suuri osa Laulumerkki-hankkeen laulujen sanoista on kirjoitettu 1800-luvulla ja 1900-luvun alkuvuosikymmenten aikana. Tuolloin fennomaaneilta peräisin oleva valtiollis-yhteiskunnallinen kansallinen representaatio oli vielä elinvoimainen. Suomalaisen malli oli itsenäinen, työteliäs maahan samaistuva talonpoika. (Anttila 1993, 110–111.) Tämä heijastui myös laulujen sanoituksiin.

Suomalaisuutta representoivat Laulumerkki-hankkeessa myös lukuisat kansanlaulut. Laulujen aihepiirejä ovat mm. arkiset askareet, sydänsurut, heilastelu ja historialliset tapahtumakuvaukset. Aiheet liittyvät myös kalevalais-pakanalliseen kansanperinteesseen. Kansanlaulut kertovat omaa, kansanomaista tarinaansa suomalaisuudesta. (Vrt. Virtanen 1988, 145–151.)

Fennomanian hengessä kirjoitettujen laulujen sekä kansanlaulujen ohella Laulumerkki-hankkeen ohjelmistossa on vanhoja ja uusia lastenlauluja, virsiä, sekä joulu- lauluja. Hankkeeseen valitut laulut edustavat perinteistä ja osin stereotyyppistäkin

suomikuva. Laulumerkki-hankkeen laulut toistavat niitä suomalaisuuteen liittyviä määritelmiä, jotka ovat pysyneet muuttumattomina vuosikymmenten ajan. Kyse on Anttilan (1993, 2007) mainitsemasta suomalaisten historiallisesti kiteytyneestä representaatiosta (ks. 4.1). Suomalaisuuden perinteiset representaatiot – suomen kieli, kansanperinne, itsenäisyys, kotimaa, luonto, työ ja maanpuolustus – ovat laulujen selkäranka. Laulumerkki-hankkeen lauluista heijastuu vähäisessä määrin myös uudempaan suomikuvaan (ks. 4.2) kuuluvia asioita ja ilmiöitä. Ne eivät kuitenkaan nouse keskeisiksi suomalaisuuden määrittäjiksi.

Suomalaisten arjesta välittyy maalaishenkinen kuva. Askareet ja leikit henkivät suomalaisuutta vuosikymmenten takaa. Miehet käyvät töissä metsässä ja pellolla tai soivat. Naiset huolehtivat perheestä. Lapset leikkivät, laulavat ja harrastavat ulkoleikkejä. Niin arjen toimet, huvittelut kuin työkin liittyvät vahvasti luontoon. Elinkeinoista tärkein on maatalous.

Laulumerkki-hankkeen laulujen luontokuvauksissa painottuvat Sisä-Suomen maisemat. Tämän, 1800-luvun suomalaisuusohjelmassa korostetun aseman saaneen, kansallismaiseman ohella Laulumerkki-hankkeessa kuvaillaan myös muitakin suomalaisen luonnon ominaispiirteitä. Jos maakuntalauluja ei huomioida, jäävät esimerkiksi meren ja tuntureiden kuvaukset kuitenkin hyvin pinnallisiksi.

Suomalaista luonnetta kuvataan Laulumerkki-hankkeen lauluissa pääosin perinteisesti. Suomalaisen luonteen representaatioita lauluissa ovat sitkeys, nöyryys, työteliäisyys, luontorakkaus, isänmaallisuus ja ylpeys. Toisaalta kuitenkin kerrotaan myös iloisista ja riemullisista suomalaisista. Myös väkivaltaisuus, laiskuus ja suoraselkäisyys mainitaan luonteenpiirteiden yhteydessä. Suomalaisten luonnetta ei juurikaan kuvata stereotyyppisen kielteisesti. Topeliaaniset luonnekuvaukset henkivät pikemminkin lämpöä ja arvostusta.

Koulutus on yksi suomalaisuuden perinteisistä representaatioista (ks. 4.1.), mutta se ei korostu Laulumerkki-hankkeen lauluissa. Kristinusko sen sijaan esiintyy vahvana suomalaisuuden sisältöluokkana. Uskonto ei ole noussut suomalaisuustutkimuksissa keskeiseksi suomalaisuutta ilmentäväksi representaatioksi. Virtanen (1988) kuitenkin

huomauttaa, että kirkon vaikutus suomalaisten elämäntapaan on ollut laaja ja monitahoinen. Kirkko pyrki mm. huolehtimaan alkuopetuksesta ennen kansakoulujen perustamista. Lisäksi kotien kirjastoihin kuului 1800-luvulla etupäässä hengellistä kirjallisuutta. Uskonnollista tapakulttuuria sisältyi runsaasti niin arkeen kuin juhlaankin. (Virtanen 1988, 232.) Anttilan (1993) mukaan sanaryhmä ”koti, uskonto ja isänmaa” on sosiaalinen kategoria, joka on muodostanut kattavan, sulkeutuneen ja integroituneen representaatiojärjestelmän. (Anttila 1993, 122.) Kristinuskoa ei pidetä keskeisenä suomalaisuuden representaationa, mutta se liittyy vahvasti suomalaisten historiaan. Näin ollen kristinuskon korostuminen Laulumerkki-hankkeen lauluissa tukee hankkeen välittämää vanhoihin tapoihin, perinteisiin ja arvoihin painottuvaa suomikuvaa.

8 POHDINTA

Konserttikeskukseen Laulumerkki-hankkeen tavoitteena on perehdyttää lapsia ja nuoria Suomen rikkaaseen lauluperinteeseen. Laulujen avulla on myös tarkoitus edistää suomalaisen perinnetietouden omaksumista. Tämän tutkimuksen tehtävänä oli selvittää Laulumerkki-hankkeen laulujen suomikuva. Mikä on suomalaisuuden sisältö? Mitä on se suomalaisuus, jota Laulumerkki-hankkeen avulla vaalitaan?

Tutkimuksessa ilmeni, että Laulumerkki-hankkeen suomikuva jakaantuu kuuteen eri sisältöluokkaan: LUONTO, YHTEISKUNTA, KIELI, USKONTO, IHMISET sekä ELINPIIRI. Anttilan (1993, 2007) mukaan suomalaisten historiallisesti kiteytyneet representaatio on vakaa. Tämä tutkimus osoittaa väitteen pitävän paikkaansa. Anttilan (1993, 2007) mukaan uusi aika ja olosuhteet tuovat uusia sisältöjä suomalaisuuskäsityksiin. Näitä uudempia suomalaisuuskäsityksiä ilmenee Laulumerkki-hankkeen laulussa jonkin verran, mutta perinteiset suomalaisuuskäsitykset välittyvät selvästi vahvemmin.

Vaikka suomalaisuutta ilmentävät nykyään niin Nokia, muumit, maahanmuuttajat, tuloerot, kirkosta eroamisen kasvu, korkeatasoinen koulutus kuin tasa-arvokin, on ”vanha” suomalaisuus edelleen voimissaan. ”Koti, uskonto ja isänmaa” on sanaryhmä, jota näkee edelleenkin useissa suomalaisuuteen liittyvissä yhteyksissä. Anttilan (1993, 2007) tutkimuksetkin osoittavat, että vaikka nykyajan suomalaiset nimeävät toisistaan poikkeavia asioita suomalaisuuteen liittyviksi, nousevat vuosisatoja sitten suomalaisiksi määritellyt asiat ja ilmiöt yhä vahvasti esiin.

Perinnelaulut edustavat suomikuvaa, jonka kantavina teemoina ovat luonto, rakkaus isänmaahan, työnteko, lasten huolettomat leikit, perinteet ja kristinusko. Ehkä nostalgiset Kauneimmat Koululaulu -illat ja lapsille suunnatut perinnelauluhankkeet henkivät suomalaisten kaipuusta vanhojen tuttuja arvojen pariin. Ehkä suomalaisten lisääntyvät vaihtoehdot ja vaatimukset yhdyntävässä Euroopassa ja amerikkalaistuvassa maailmassa herättävät tarpeen vahvistaa omaa kansallista identiteettiä ja itse-tuntoa.

Mielestäni perinteiden vaaliminen on arvokasta. On vaikeaa ymmärtää ja arvostaa muita kulttuureja, jos ei tunne omaansa. On tärkeää tietää mistä tulee. Mielestäni on hyvä, että Kulttuurikeskus on ottanut hankkeissaan huomioon nimenomaan perinnetietouden välittämisen. Suomen rikas yhteislauluperinne ei saa unohtua koulujen musiikinopetuksessa.

8.1 Laulumerkki-hankkeen suomikuvan kääntöpuoli

Laulumerkki-hankkeeseen on ymmärrettävästi valittu vanhoja lauluja, koska hankkeen nimenomaisena tarkoituksena on suomalaisen yhteislauluperinteen vaaliminen. Tarkemmin pohtimatta lauluvalinnat tuntuvat luontevilta. Ne ovat tuttuja ja nostalgisia. Mielenkiintoista on kuitenkin se, että suurin osa hankkeen lauluista edustaa Snellmanin, Runebergin, Topeliuksen ja kumppaneiden tietoisesti luomaa suomalaisuutta. 1800- ja 1900-lukujen suomalaisuusohjelmassa sivuutettiin esimerkiksi suomenruotsalaisuus ja saamelaisuus. Eikö nykypäivän perinnekasvatukseen voisi kuitenkin ottaa mukaan nuo unohdetut asiat? Olisiko suomalaiseen lauluperinteeseen tutustuttaessa syytä muistaa myös esimerkiksi työväenlaulut ja joiku?

Seuraavaksi pohdin sitä ”perinteistä suomalaisuutta”, jota Laulumerkki-hankkeessa ei käsitellä. Toisaalta pohdin myös sitä, mitä Laulumerkki-hankkeeseen kuuluvat uudemmat laulut kertovat suomalaisuudesta.

8.1.1 Suomenkieli vastaan ruotsi ja saame

Laulumerkki-hankkeen lauluista vain yksi on ruotsinkielinen. Tämäkin laulu on vapaavalintainen Ahvenanmaan maakuntalaulu, joten todennäköisesti sitä eivät valitse ohjelmistoonsa kuin ahvenanmaalaiset luokat. Varsinaisessa Laulumerkki-ohjelmistossa on siis pelkästään suomenkielisiä lauluja. Ruotsinkieli on kuitenkin vahvasti osa suomalaista historiaa, suomalaista perinnettä. Ovathan useat Laulumerkki-hankkeen laulujen sanoituksetkin alun perin ruotsiksi kirjoitettuja!

Monet tiedot viittaavat siihen, että kaksikielisyys (suomi ja ruotsi) ei ollut Suomen varhaisimpinakaan aikoina yksilötasolla harvinaista. Kaksikielisyyttä on esiintynyt sekä ylemmissä säädyissä että kielirajan tuntumassa eläneen väestön ja kieli-alueiden väliseen kauppavaihtoon osallistuneen väestön keskuudessa. (Allardt & Starck 1981, 120.)

Jo Topelius korosti 1875 ilmestyneessä Maamme-kirjassa suomen- ja ruotsinkielisten tasavertaisuutta Suomen kansalaisina: ”He ovat hengeltään ja sielultaan meikäläisiä, ja mitä kieltä suu puhuneekin, täällä on ainoastaan yksi kansa ja yksi sydän, joka sykkii isänmaalle.” (Topelius 1985, 223.) Fennomanian aikana suomen kielen asema kuitenkin vahvistui ja suomen kieli liitettiin aitoon suomalaisuuteen.

Kielikamppailua ei ole Suomessa käyty pelkästään ruotsin ja suomen välillä. Ruuskan (1998) mukaan suomalaisuuden kulttuurinen rakentaminen on liittynyt vahvaan erontekoon saamelaisista. ”Jos aikanaan olikin suomalais-saamelainen, yhteiseen kieleen, elintilaan ja pakoin elintapaan perustunut yhtenäiskulttuuri, on tämä vuosien kuluessa selitetty pois.” (Ruuska 1998, 294–295.) Saamenkielisellä kulttuurilla on suomessa kuitenkin vahvat perinteet. Saamenkielen yhteiskunnallinen ja lainsäädännöllinen asema vähemmistökielenä on alkanut vakiintua viime vuosikymmenten aikana. (Dufva 2002, 23.)

Ruuskan (1998) mukaan kielellä on keskeinen asema kansakunnan identiteetin määrittelyssä. Sillä suljetaan osa väestöstä sisään ja osa ulos. Kummatkin joutuvat tässä asetelmassa konstruoimaan identiteettiään toisiaan vasten. Ruuska (1998) jatkaa, että Suomessa on Euroopan unioniin liittymisen jälkeen jouduttu jälleen pohtimaan kielikysymystä. Suomalaisen identiteetin rakentaminen suomen kielen ympärille on yksi mahdollisuus vahvistaa kansakunnan identiteettiä ja itsenäisyyttä. Tämä herättää kuitenkin uuden kysymyksen. Jos suomalaisuus erotetaan eurooppalaisuudesta kielen avulla, mikä on muiden puhuttujen kielten rooli tässä kansakuntakonstruktiossa? (Ruuska 1998, 296–297.)

Suomen kieli on vahva suomalaisuuden symboli, mutta Suomessa on vuosisatojen ajan puhuttu myös muita kieliä. Suomalaista perinnetietoutta vaalivassa hankkeessa

voisikin siis olla mukana myös saamenkielistä kulttuuriperintöä edustavia lauluja. Syytä olisi ottaa mukaan myös ruotsinkielisiä lauluja. Laulumerkki-hankkeen tapaiseen perinneohjelmaan voisi kuulua myös Suomen eri murteella sanoitettuja lauluja. Eikä pidä unohtaa rikasta karjalaista lauluperinnettä!

8.1.2 Vaiettu historia

Laulumerkki-hankkeen kuvausta Suomen kansan vaiheista voi pitää kiillotettuna. Kansan kovatkin kohtalot on esitetty lauluissa sankaritarinoina. Suomalaiset selviävät yhteisrintamana vaikeuksista voittoon! Laulumerkki-hankkeen lauluissa ei puhuta esimerkiksi vuoden 1918 sodasta. Jos itsenäistyminen ja ”talvisodan henki” ovat suomalaisten ja suomalaisuuden ylpeyden aiheita, voi vuoden 1918 sotaa puolestaan pitää Suomen traumana. Edes sodan nimestä ei ole päästy yksimielisyyteen. Se on puhujasta riippuen esimerkiksi luokkasota, sisällissota, kansallissota, vapaussota tai sosialistinen työväenvallankumous. Ehrnroothin (1996, 45) mukaan keskustelua vuoden 1918 sodasta on vaikeuttanut konfliktien pelko.

Vuoden 1918 sota on kuitenkin merkittävä osa suomalaista historiaa. Suomalaiset nousivat toisiaan vastaan. Sodan aikaiset laulut olivat suurelta osin julmia ja raakuuksia alleviivaavia (ks. esim. Kataja 2002, Suomen vapaussodan invalidien muistosaatiö 2008). En tiedä löytyisikö sota-ajan laulustosta lapsille suunnattuun hankkeeseen soveltuvia lauluja. On kuitenkin hyvä tiedostaa, mikä osa historiaa helposti ohitetaan. Vaikeaa aihetta voi sitten lähestyä esimerkiksi ”puuttuvista lauluista” puhumalla.

Laulumerkki-hankkeen yhtenä tavoitteena on vaalia suomalaista yhteislauluperinnettä. Voisiko Laulumerkki-hankkeen kaltaiseen perinneohjelmaan sitten sisällyttää esimerkiksi työväenlauluja? Ne edustavat vahvaa yhteislauluperinnettä (ks. esim. Virtanen 1988, 98) ja ovat osa Suomen historiaa. Myös taistolaisten poliittiset laulut olivat suosittuja yhteislauluja 1970-alun Suomessa. Niin työväenlauluista kuin taistolaistenkin lauluista useat sopisivat lasten laulettaviksi. Niiden avulla voisi avata keskustelua Suomen poliittisesta historiasta.

8.1.3 Mikki Hiiri ja Suomen Joutsen

Kansainvälistymisen myötä suomalaisiin perinteisiin on tullut piirteitä muista kulttuureista. Laulumerkki-hankkeen lauluissa tämä näkyy erityisesti laulussa Mikki Hiiri merihädässä. Laulun sanat ovat suomalaisen kirjoittamat, mutta päähenkilö on yhdysvaltalainen piirroshahmo. Laulusta on tullut klassikko ja Mikki Hiirestä kotoisa hahmo.

Suomalaisen kulttuurin ulkomaalaiset vaikutteet eivät näy muissa Laulumerkki-hankkeen lauluissa. Useat eurooppalaiset ja yhdysvaltalaiset perinteet ovat kuitenkin nykyään myös suomalaisia perinteitä. Suomessa on esimerkiksi alettu juhlia ystävänpäivää ja Halloweenia. Joulupukin puku on nykyään Coca-Colan mainosten ansiosta punainen lähes kaikkialla maailmassa. Television, internetin ja elokuvien ansiosta esimerkiksi lasten- ja nuorten kulttuuriin liittyy yhteneväisiä piirteitä ympäri maailmaa. Yksi tällainen ilmiö on japanilaisen mangan ja animen ympärille kehittynyt alakulttuuri. Manga-hahmojen tavoin pukeutuneet nuoret ovat tuttu näky myös suomalaisessa katukuvassa.

Kansainvälistyminen, Euroopan unionin jäsenyys, viestinnän monipuolistuminen ja vaihtoehtojen lisääntyminen ovat tuoneet mukanaan myös suomalaisen yhtenäiskulttuurin pirstoutumisen. Ehrnroothin (1996) mukaan Suomessa eletään nyt kollektiivisten luontumusten jälkikuvaa. Vanha ydinsuomalaisuus kääretään auki. Kansallinen minä ja yksilöllinen minä erottuvat. (Ehrnrooth 1996, 42.) On mielenkiintoista pohtia, minkälaisia lauluja Laulumerkki-hanketta vastaavaan ohjelmaan valittaisiin muutama vuosikymmenen päästä. Löytyykö silloin enää lauluja, jotka ovat kaikille tuttuja. Lauluja, joita voisi kutsua yhteislauluiksi? Jos löytyisi, mitä ne kertoisivat suomalaisuudesta? Kuinka paljon ne kertoisivat myös eurooppalaisuudesta tai maailmankansalaisuudesta?

8.2 Laulumerkki-hanke kansallisen identiteetin vahvistajana

Alakoulun musiikin opetussuunnitelma asettaa opettajille suuria haasteita: tunneilla tulisi käsitellä monipuolisesti musiikin eri osa-alueita. Samaan aikaan taito- ja taideaineiden tuntimääriä vähennetään ja musiikin oppikirjat vaihtuvat tiheään tahtiin. Perinteiset laulut hukkuvat helposti uusien ”muodikkaiden” laulujen ja bändisoiton jalkoihin. Musiikin tunneilla keskitytään usein populaarimusiikkiin. Vakiintuneita, yhteishenkeä nostattavia ja kollektiivista identiteettiä vahvistavia yhteislaulutraditioita ei välttämättä ehdi syntyä.

Tutkimusten mukaan kuorossa laulaminen lisää yhteisöllisyyden tunnetta. Kuorolaulaminen antaa myös esiintymisvarmuutta, tunteen ryhmään kuulumisesta sekä taiteellisia elämyksiä ja tunnekokemuksia. (Louhivuori & Salminen, 2005.) Koulujen tavoitteellinen yhteislauluharjoittelu voitaneen rinnastaa kuorolauluun. Näin ollen myös Laulumerkki-hankkeella on todennäköisesti esimerkiksi yhteisöllisyyttä kasvattavia vaikutuksia.

Oppilaat tekevät Laulumerkki-hankkeessa tavoitteellista työtä yhteisen päämäärän saavuttamiseksi. Kaikkien panos on yhtä tärkeä. Parhaimmillaan hanke kasvattaa luokan yhteishenkeä ja lasten ryhmätyötaidot kehittyvät. Onnistumisen kokemuksilla saattaa olla myönteinen vaikutus myös lasten itsetuntoon. Hanke ei esimerkiksi rohkaise täydellisen soinnin tai sävelpuhtauden harjoitteluun, mikä voi kannustaa arkoja laulajia.

Vanhoihin lauluihin tutustumisen kautta lapsilla on mahdollisuus saavuttaa turvallinen tunne jatkuvuudesta. He ovat osa pitkää sukupolvien ketjua. Ulkoa opetellut laulut voivat antaa eri tilaisuuksissa kajautettuina myös vahvan yhteenkuuluvuudentunteen. Lapsilla on laulupääomaa, joka sitoo heidät yhteen niin suomalaiseen kulttuuriin kuin menneisiin sukupolviinkin. Näin Laulumerkki-hanke toimii kansallisen identiteetin vahvistajana.

Kaikki opettajat eivät varmastikaan koe tarpeelliseksi avata hankkeeseen kuuluvi- en laulujen taustaa. Mielestäni tämä on kuitenkin ensiarvoisen tärkeää, jotta laulujen Suomi ja suomalaisuus hahmottuisivat oppilaille. On vaarana, että Laulumerkki- hankkeen tapaisella perinneohjelmalla vain toisinnetaan suomalaisuuteen liittyviä stereotyyppioita. Kaavamainen aiheiden käsittely ja pureskellun tiedon kaataminen ei- vät anna lapsille riittäviä valmiuksia oman kansallisen identiteetin rakentamiseen (vrt. Liikanen 1991, 162–164.) Pienellä vaivannäöllä ja suunnittelulla Laulumerkki-hanke voi kuitenkin olla toimiva osa koulujen kulttuurikasvatusta.

Omaan historiaan tutustuminen on lasten kulttuuri-identiteetin kehittymisen kannalta merkityksellistä. Mitä paremmin he tuntevat juurensa ja oman kulttuurinsa sitä val- miimpia he ovat kohtaamaan vieraita kulttuureja. Perinnelaulujen kautta on mahdol- lista perehtyä Suomen historiaan, myytteihin, tapoihin ja uskomuksiin. Lauluja voi integroida esimerkiksi historian-, musiikin-, uskonnon- ja äidinkielen tunneille.

Laulujen aihepiirit ja käsitteet eivät välttämättä avaudu lapsille ilman sanoituksien sisältöihin perehtymistä. Mitä kertovat nykypäivän lapsille sanat kuten kaski, kyntää, halli, ruuna, vallesmanni ja vaino? Hankkeeseen voisikin sisällyttää juuri perinnelau- lujen historiaa kartoittavan osuuden. Näin laulut eivät jäisi elämään vain ulkoaopit- tuina kappaleina, vaan niistä jäisi lapsille syvempi muistijälki. Laulut myös yhdistyi- sivät luontevasti koulussa opiskeltavaan Suomen historiaan.

Jotta oppilaat oppisivat aidosti arvostamaan ja ymmärtämään omia juuriaan, olisi heidän pystyttävä löytämään niistä yhtymäkohtia omaan elämäänsä. Karhun ja Kiive- rin (1997, 67) mukaan ”myönteinen suhde omaan kansalliseen kulttuuriin syntyy vain silloin, kun lapset kokevat sen itselleen merkitykselliseksi ja sen ilmenemis- muodot osaksi omaa maailmaansa”. Laulumerkki-hankkeen lauluista oppilaat voisi- vat etsiä yhtäläisyyksiä ja eroja tämän päivän Suomeen. Mitkä arkiset askareet, leikit, tavat ja arvot ovat pysyneet samoina? Mitä eroja löytyy? Mikä oli suomalaisille tär- keää ennen? Mitkä asiat taas kuvaavat tämän päivän suomalaisuutta?

Suomalaisiin perinnelauluihin tutustuvissa luokissa olisi syytä keskustella myös muiden maiden vastaavista perinteistä. Tämä on erityisen tärkeää, jos luokassa on

muista kulttuureista tulleita lapsia. Myös maahanmuuttajien on saatava rakentaa omaa kulttuuri-identiteettiään, joka poikkeaa suomessa syntyneiden, etnisesti suomalaisten lasten identiteetistä. Suomen kouluissa unohdetaan usein esimerkiksi romanien rikas kulttuuri. Mitä heidän perinteisiinsä kuuluu? Mitä suomalaisuus heille on?

Mielestäni Laulumerkki-hankkeen avulla on mahdollista elvyttää niin suomalaista yhteislauluperinnettä kuin tutustuttaa lapsia Suomen- ja suomalaisuuden historiaan. Laulut muodostavat pääosin ennaltasuunnitellun kokonaisuuden, johon opettajien on helppo tarttua. Kilpailu ja inspektorin arvion odottaminen antanevat lisäpotkua laulujen opetteluun. Laulumerkki-hanke tarjoaa mahdollisuuden Suomeen liittyvien asioiden kokemukselliseen ja toiminnalliseen oppimiseen. Hankkeeseen tarttuvien opettajien vastuulla on, miten perusteellisesti laulujen mahdollisuuksia käytetään luokassa hyväksi.

8.3 Tutkimuksen ja sen luotettavuuden arviointia

Tutkimukseni tavoitteena oli perehtyä Laulumerkki-hankkeen laulujen sanoituksista välittyvään suomikuvaan. Tarkoituksena oli ymmärtää laulujen suomalaisuuden sisältö. Suomalaisuuden sisällöt nimesin suomalaisuuden representaatioiksi.

Yllätyin, kuinka ajankohtainen aihe suomalaisuus olikaan. Suomalaisuutta on tutkittu paljon ja se herättää runsaasti keskustelua. Suomalaisille on tällä hetkellä tärkeää hahmottaa niin menneisyyttään kuin asemaansa uuden, eurooppalaisen kansanyhteisön osana. Oli mielenkiintoista syventyä suomalaisuuden syntyyn ja kehitykseen. Oli myös antoisaa huomata, kuinka selvästi historiallisesti kiteytynyt, fennomanian aikana luotu, suomalaisuus ilmeni Laulumerkki-hankkeeseen valituissa lauluissa.

Sosiaalisten representaatioiden teorian avulla oli mahdollista jäsentää Laulumerkki-hankkeen lauluista välittyvää suomalaisuuden sisältöä. Teorian avulla suomalaisuuden ymmärtäminen ajan ja ihmisten myötä muuttavana, luotuna käsitteenä oli mahdollista. Suomalaisuus liitetään aina tuttuihin asioihin ja ilmiöihin.

Sisällönanalyysi oli tutkimukseeni hyvin soveltuva metodi. Viitettä metodin toimivuudesta antoi jo teorianpohjana ollut **Karhun ja Kiiverin tutkimus (1998)**. Vaikka Karhun ja Kiiverin tutkimusaineisto poikkesi omastani, toimi heidän käyttämä suomalaisuuden sisältöjako kiitettävästi myös tässä tutkimuksessa. Käyttämäni metodin avulla pystyin vastaamaan asettamiini tutkimuskysymyksiin.

Mielestäni onnistuin kylläännyttämään aineiston hyvin. En usko, että aineistosta löytyisi enää luokitusrunkoon vaikuttavia uusia sisältöjä. Laadullinen tutkimus on kuitenkin aina subjektiivista. Toinen tutkija saattaisi nimetä sisältöluokat ja alaryhmät toisella tavalla ja mahdollisesti löytää uusia näkökulmia.

Tätä tutkimusta voi pitää tapaustutkimuksena. Tutkimustulokset eivät ole yleistettävissä, mutta ne asettuvat luontevasti aiemman suomalaisuustutkimuksen viitekehykseen. Ajatus suomalaisuuden historiallisesti kiteytyneestä representaatiosta todentui tutkimuksessani.

Halusin rajata tutkimuksen tiiviiksi ja keskittyä vain Laulumerkki-hankkeen laulujen sanoihin. Syvyyttä tutkimukseen olisi saanut laulujen musiikillisen analyysin avulla. Laulujen melodiat, rytmit ja harmoniat olisivat kertoneet omaa tarinaansa suomalaisuudesta. Tutkimusaineistoa olisi voinut käsitellä myös kvantitatiivisesti laskemalla esimerkiksi tiettyjen sanojen tai teemojen esiintymismääriä. Näiden menetelmien avulla aiheesta voisi tehdä jatkotutkimusta.

Jatkotutkimuksia ajatellen olisi mielenkiintoista tietää myös, minkälaista suomikuvaa esimerkiksi tuoreet musiikinkirjasarjat välittävät. Kiinnostavaa olisi myös selvittää, kuinka vanhojen koululaulukirjojen suomikuva poikkeaa tämän päivän musiikinkirjojen suomikuvasta! Jos kyseessä olisi laajempi aineisto, voisivat suomalaisuuden representaatiot olla moninaisempia. Tällöin historiallisesti kiteytyneen representaation rinnalle voisi mahdollisesti tulla modernimpiakin representaatioita.

LÄHTEET

- Alasuutari, P. 1994. Laadullinen tutkimus. 3. painos. Tampere: Vastapaino.
- Allardt, S. & Starck, C. 1981. Vähemmistö, kieli ja yhteiskunta. Juva: WSOY.
- Anttila, J. 1993. Käsitteet suomalaisuudesta – traditionaalisuus ja modernisuus. Teoksessa T. Korhonen (toim.) Mitä on suomalaisuus. Helsinki: Suomen Antropologinen Seura ry, 108–134.
- Anttila, J. 2007. Kansallinen identiteetti ja suomalaiseksi samastuminen. Helsingin yliopisto. Sosiaalipsykologian laitos. Sosiaalipsykologisia tutkimuksia 14. Diss. Helsinki. Viitattu 21.4.2008.
<https://oa.doria.fi/bitstream/handle/10024/5481/kansalli.pdf?sequence=1>
- Apo, S. 1996. Itserasismista positiivisiin suomalaisuuksiin. Teoksessa J. Ehrnrooth & S. Apo. Millaisia olemme? Puheenvuoroja suomalaisista mentaliteeteista. Polemiasarjan julkaisu nro 17. Helsinki: Kunnallisan kehittämissäätiö. 13–25.
- Apo, S. 1998. Suomalaisuuden stigmatisoinnin traditio. Teoksessa P. Alasuutari & P. Ruuska (toim.) Elävänä Euroopassa. Muuttuva suomalainen identiteetti. Tampere: Vastapaino, 83–128.
- Burr, V. 2004. Sosiaalipsykologisia ihmiskäsityksiä. Suom. J. Vainonen. Tampere: Vastapaino.
- Dufva, H. 2002. Dialogia suomalaisuudesta. Teoksessa S. Laihiala-Kankainen (toim.) Moniääninen Suomi. Kieli, kulttuuri ja identiteetti. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Soveltavan kielentutkimuksen keskus. 21–38.
- Ehrnrooth, J. 1996. Heijastuksia kansallisesta minästä. Teoksessa J. Ehrnrooth. & S. Apo. Millaisia olemme? Puheenvuoroja suomalaisista mentaliteeteista. Polemiasarjan julkaisu nro 17. Helsinki: Kunnallisan kehittämissäätiö. 38–57.

- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 3. painos. Tampere: Vastapaino.
- Friberg, R. & Kiiski, P. 2003. Julkilausuma lasten ja nuorten musiikkikasvatuksen tehostamisesta. Sulasel-lehden internetversio. Viitattu 2.10.2007.
<http://www.sulasol.fi/lehti/03-2/paakirj.htm>
- Grönfors, M. 1982. Kvalitatiiviset kenttätyömenetelmät. 2. painos. Helsinki: WSOY.
- Hallatar, 2007. Blogikeskustelu aiheesta: Mitä on suomalaisuus? Viitattu 21.4.2008.
<http://hallatar.blogspot.com/2007/11/mit-suomalaisuus-on.html>
- Hellman, H. 2007. Suomea ilman sanoja. 13.5.2007. Helsingin Sanomat. D8.
- Kaikosuo, P. 2007. Suomalaisuus muuttuu jatkuvasti. Suurjyväskylälehti. 5.12.2007. 10.
- Karhu, L. & Kiiveri, M. 1997. Suomalaisuuden merkitys kuudesluokkalaiselle. Jyväskylän Yliopisto Opettajankoulutuslaitos. Opetuksen perusteita ja käytänteitä 26. Jyväskylä: Jyväskylän Yliopisto. Opettajankoulutuslaitos.
- Kataja, T. 2002. Ruusun veri punaisen haulle istuta – punaisten laulujen ja runojen ideologinen identiteetti ja kuolemankäsitykset. Jyväskylän yliopisto. Historian ja Etnologian laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Kaunismaa, P. 1995. Mennyt ja me. Historialliset kertomukset ja kansallinen identiteetti. Kulttuurintutkimus 12 (3), 3–14.
- Kaunismaa, P. 1997. Keitä me olemme? Kollektiivisen identiteetin käsitteellisistä lähtökohdista. Sosiologia 3. 220–230.
- Klinge, M. 1982. Kaksi Suomea. Helsinki: Otava.

- Koivusalo, T. 2006. Armas aika on pian hunningolla. Helsingin Sanomat 10.5.2006, C1.
- Konserttikeskus. 2007a. Viitattu 2.10.2007.
<http://www.konserttikeskus.fi/index.php?mid=67>
- Konserttikeskus.2007b. Viitattu 2.10.2007. <http://www.konserttikeskus.fi/?mid=213>
- Konserttikeskus.2007c. Viitattu 2.10.2007. <http://www.konserttikeskus.fi/?mid=212>
- Konserttikeskus.2007d. Viitattu 2.10.2007. <http://www.konserttikeskus.fi/?mid=216>
- Konserttikeskus.2007e. Viitattu 2.10.2007.
<http://www.konserttikeskus.fi/index.php?mid=230>
- Kotiranta, K. 2006. Puheenvuoro koulussa laulamisesta nyt ja tulevaisuudessa. Kaikki muistavat kansakoululaulut, muistaako kukaan peruskoululauluja kun on aikuinen. Tiivistelmä puheesta seminaarissa: Laulaminen itseilmaisun muotona. 10.3.2006. Viitattu 21.4.2008.
<http://www.suomalaisenmusiikinpaiva.fi/media/Loppuraportti2006.pdf>
- Kotirinta, P. 2006. Syyttömänä syntymään sattui hän. 13.5.2006. Helsingin Sanomat. C3.
- Kujala, P. 2007. Sua sydän äidin rakastaa. Keskisuomalainen. 12.5.2007. Pulssi 18.
- Kulttuuriaitta. 2007. Viitattu 2.10.2007.
<http://www.jyvaskyla.fi/kulttuuri/aitta/?s=laululaari>
- Lappalainen, E. 2006. Lasten laulutaito hiipuu. Keskisuomalainen 28.5.2006, Kulttuuri, 10.
- Lehtonen, M. 2004. Suomalaisuus luontona. Teoksessa M. Lehtonen., O. Löytty. & P. Ruuska. (toim.) Suomi toisin sanoen. Tampere: Vastapaino. 55–75.

- Lerkkanen, M-K. 1993. Kansalliset imagot ja stereotypiat. Jyväskylä: Jyväskylän Yliopisto Opettajankoulutuslaitos. Tutkimuksia 51.
- Liikanen, P. 1991. Rengistä isännäksi, oppilaasta opettajaksi: suomalainen kulttuuri neljän peräkkäisen sukupolven kuvaamana. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Tutkimuksia 44.
- Louhivuori, J. & Salminen, V - M. 2005. Miksi laulamme kuorossa? Kuoroharrastusta koskevan kyselyn tuloksia. *Sulasol*. 4. 12–14.
- Moscovici, S. 1981. On social representation. Teoksessa J. P. Forgas (toim.) *Social cognition. Perspectives on everyday understanding*. London: Academic Press. 181–203.
- Nevalainen, T. 2008. Suomen takapihalla. *Keskisuomalainen*. 13.1.2008. 15.
- Niinistö, V. 2008. Avautuva vai eristäytyvä suomalaisuus. *Turun sanomat*. Verkkolehti. 21.3.2008. Mielipiteet. Viitattu 21.4.2008.
<http://www.turunsanomat.fi/mielipiteet/?ts=1,3:1009:0:0,4:9:0:0:0;4:8:0:0:0;4:139:0:1:2008-03-21;4:140:0:0:0,104:139:527950,1:0:0:0:0>
- Närhinen, S. & Tiitta, A. 2006. Lukijalle. Teoksessa S. Närhinen., A. Tiitta. 2006. *Maamme laulusta joulukuun kuudenteen*. Helsinki: Topeliusseuran julkaisuja 2, 7–10.
- Oinonen, E., Blom, R., & Melin, H. 2005. Onni on olla suomalainen? Kansallinen identiteetti ja kansalaisuus. Raportti ISSP 2003 ja 2004 Suomen aineistoista. Helsinki: Yhteiskuntatieteellisen tietoaarkiston julkaisuja 1.
- Pajamo, R. 1999. *Lehti puusta variseepi. Suomalainen koululauluperinne*. Porvoo: WSOY.
- Peltonen, M. 1998. Omakuvamme murroskohdat. Maisema ja kieli suomalaisuskäsitysten perusaineksina. Teoksessa P. Alasuutari & P. Ruuska.(toim.)

Elävänä Euroopassa. Muuttuva suomalainen identiteetti. Tampere: Osuuskunta Vastapaino. 19–39.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. 2004. Opetushallitus. Viitattu: 21.4.2008. http://www.oph.fi/ops/perusopetus/pops_web.pdf

Pietilä, V. 1976. Sisällön erittely. 2. painos. Helsinki: Gaudeamus.

Rantanen, P. 1994 Hevosenkaltainen kansa – suomalaisuus topeliaanisessa diskurs-
sissa. Teoksessa M. Kylmänen (toim.) Me ja Muut. Kulttuuri, identiteetti, toi-
seus. Tampere: Vastapaino, 17–24.

Rantanen, P. 1997. Suolatut säkeet. Suomen ja suomalaisten diskursiivinen muotou-
tuminen 1600-luvulta Topeliukseen. Jyväskylä: Suomalaisen Kirjallisuuden
Seura.

Rautiainen, K-H. 2003. Laulutunnin ulkoinen ja sisäinen rakenne. Aksel Törnudd
(1874–1923) ja Wilho Siukonen (1885–1941) seminaarien ja kansakoulun lau-
lunopetusmenetelmien kehittäjinä 1893–1941. Sibelius-Akatemia. Musiikki-
kasvatuksen osasto. Studia Musica 19. Diss. Joensuu.

Ruuska, P. 1998. Mennyt tulevaisuutena. Teoksessa P. Alasuutari & P. Ruuska
(toim.) Elävänä Euroopassa. Muuttuva suomalainen identiteetti. Tampere: Vas-
tapaino. 281–308.

Rönholm, R. 1999. Identiteetin lähteillä. Kulttuurijuuret minuuden ja opiskelun
osana. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C, Scripta lingua Fennica edita. Osa
152. Diss. Turku.

Sarmela, M. 1993. Minkälainen on kulttuurimme tausta? Teoksessa T. Korhonen
(toim.) Mitä on Suomalaisuus? Helsinki: Suomen Antropologinen Seura ry,
23–32.

Saukkonen, P. 1996. Identiteetti ja kansallinen identiteetti. Kosmopolis. 26 (4). 5–19.

Similä, M. 2007. Suomen laulut ja niiden tekijät. Jyväskylä: Gummerus.

Terho, S. 2007. Snellmanin luoma kansallisaate on yhä hyvinvointimme kivijalka. Helsingin Sanomat 12.5.2007. C10.

Topelius, Z. 1985. Maamme kirja. Teksti pohjautuu lähinnä 16. suomennettuun painokseen. P. Cajanderin suomennoksen pohjalta vuonna 1981 ilmestyneestä loistopainoksesta toimittanut V. Mäkinen. Kansanpainos. Helsinki: WSOY.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 2. painos. Jyväskylä: Gummerus.

Vapaussodan invalidien muistosäätiö. 2008. Suomen vapaussota 1918. Viitattu 21.4.2008. <http://www.vapaussota.com/laulut.html>

Vainio, M. & Savolainen, P. 2006. Suomi herää: mistä on suomalaisuus tehty? Helsinki: Minerva.

Virtanen, L. 1988. Suomalainen Kansanperinne. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 471. Helsinki: WSOY.

LIITTEET

Liite 1

LAULUMERKKI-HANKKEEN LAULUT (Laulujen lähteet löytyvät lyhenteiden avulla liitteestä 2.)

I TASO: KULTA

A. Pakolliset laulut

Enkeli taivaan KK

Kalevalainen laulu

Maamme KK

Olet maamme armahin KK

Suvivirsi KK

B. Valinnaiset laulut (näistä 10 osattava)

Asikkalan rattaat KK

Hyvin hiljaa PP

Joulupukki KK

Joulupu on rakennettu KK

Kapteeni katsoi KK

Kas metsämökin ikkunast´ KK

Kuukaudet PP

Lasten liikennelaulu MM

Lintu lensi oksalle PP

On neidolla punapaula T1

Oravanpesä KK

Raparperin alla T5

Rati riti ralla PP

Saunavihdat KK

Sinisiä punaisia ruusunkukkia KK

Suutarin emännän kehtolaulu MM

Vaarilla on saari PP

Viikonpäivät PP

Ystäväni tuttavani KK

C. Omavalintaiset laulut (5 kpl)

II TASO: TUPLAKULTA

A. Pakolliset laulut

En etsi valtaa, loistoa MA

Enkeli taivaan KK

Hoosianna KK

Kalevalainen laulu

Lippulaulu MA tai Synnyinmaan laulu MM

Maakuntalaulu

Maamme KK

Olet maamme armahin KK

Suvivirsi KK

Taivas on sininen ja valkoinen KK tai Sininen ja valkoinen MM

B. Valinnaiset laulut (näistä 8 osattava)

Arvon mekin ansaitsemme KK

Honkain keskellä PA

Isontalon Antti T1

Joulumaa MM

Jänöjussin mäenlasku MM

Kesäpäivä Kangasalla KK

Kotimaani omi Suomi KK

Laulu oravasta MM

Lentäjän poika MA

Maa on niin kaunis KK

Metsämiehen laulu KK

Mikki Hiiri merihädässä MM

Miks´ leivo lennät PA

Oolannin sota KK

Päivänsäde ja menninkäinen MA

Seitsemän miehen voima KK

Soittajapaimen KK

C. Omavalintaiset laulut (7 kpl)

**Tässä tutkimuksessa aineistoon kuuluivat lisäksi seuraavat kalevalaiset sä-
neet ja maakuntalaulut:**

Mieleni minun tekevi MM

Mistä koppa kantelohon MM

Hämäläisten laulu PA

Karjalaisten laulu PA

Keskipohjanmaan maakuntalulu KE

Keski-Suomen kotiseutulaulu PA

Kymenlaakson laulu PA

Kymmenen virran maa PA

Lapinmaa PA

Nälkämaan laulu PA

Satakunnan laulu PA

Savolaisten laulu PA

Uusmaalaisten laulu PA

Vaasan marssi PA

Varsinaissuomalaisten laulu PA

Ålanningens sång MU

Liite 2

Tutkimusaineistoon kuuluvat laulut löytyvät lyhenteiden avulla seuraavista kirjoista:

MM: Haapaniemi, J. & Kivelä, E. & Mali, M. & Romppainen, V. 2004. Musiikin mestarit 3–4. 4. painos. Helsinki: Otava.

MU: Hovi, S., Mäyry, M. & Sipilä, E. 1990. Musica. 8–9. Espoo: Fazer musiikki.

KE: Keski-Pohjanmaan liitto. Viitattu 21.4.2008. http://www.keski-pohjanmaa.fi/page.php?page_id=12

KK: Konserttikeskus. Viitattu 21.4.2008.
<http://www.konserttikeskus.fi/index.php?mid=217>

MA: Linnankivi, M. & Perkiö, S. & Salovaara, I. 1998. Musiikin aika 3–4. Porvoo: WSOY.

PA: Pajamo, R. 1999. Lehti puusta variseepi. Suomalainen koululauluperinne. Porvoo: WSOY.

PP: Pohjola, E. & Sariola, E-L. & Simola-Isaksson, I. 1985. Piiri pieni pyörii. Musica 1-2. Helsinki: Musiikki Fazer Musik.

T5: Vuoristo, A. 1983. Suuri Toivelaulukirja 5. Helsinki: Musiikki Fazer ja Suuri Suomalainen Kirjakerho oy.

T1: Vuoristo, A. 1976. Suuri Toivelaulukirja 1. Helsinki: Musiikki Fazer ja Suuri Suomalainen Kirjakerho oy.